

SEKSIT SELVIKSI

Jukka Hankamäki

SEKSIT SELVIKSI

**Onko naistutkimus tiedettä, filosofiaa
vai poliittinen ideologia?**

FEENIX KUSTANNUS

HELSINKI

2007

ISBN 978-951-98538-2-6

© 2007 Jukka Hankamäki

SISÄLLYSLUETTELO

1. ALUKSI	7
1.1. Sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen ero	9
1.2. Vallan ja politiikan käsitteet	11
2. SUKUPUOLISUUDEN TUTKIMISEN ALKUEHDOT	15
2.1. Piilotettu liha	16
2.2. Eksistenssifilosofian uusi tilaus	17
3. SOSIAALISEN JA TODELLISEN SUKUPUOLEN ERO	20
3.1. Sosiaalinen sukupuoli Suomessa	21
3.2. Paperitiikerin pilkut	24
3.3. Sukupuoli Kristiina-instituutissa ja Karoliinisessa Instituutissa	26
3.4. <i>Succès féminins</i>	27
4. POSTMODERNISMIN JÄLKISANAT JA TULEVAISUUDENKUVAT	31
4.1. Seksuaalisuus estetiikassa	31
4.2. Ollako outo?	34
4.3. Sukupuolen kehollinen rakentuminen	36
4.4. Sukupuoli on lihassa	39

5. PÄÄTELMIÄ TUTKIMUKSEN TILASTA	42
5.1. Homohyvää tutkimusta?	42
5.2. Mansikkahilloa, olkaa hyvä!	45
5.3. Kartesiolainen heteroseksismi	46
6. NAISTUTKIMUS – TIEDETTÄ, FILOSOFIAA VAI POLIITTISTA IDEOLOGIAA?	48
6.1. Naistutkimuksen ongelmat	48
6.2. Naistutkimukseen liittyvien ongelmien taustat ja syyt	51
7. LOPUKSI	56
KIRJALLISUUS	59
INTERNET-JULKAISUT	61
MUUT LÄHTEET	61

1. ALUKSI

Naisille ja pyörremyrskyille sanotaan olevan yhteistä sen, että molemmat ovat tullessaan kuumia ja kosteita ja molemmat vievät mennessään talot ja autot. Mikä onkaan nainen – tuo ”paholaiseksi ja paratiisiksi maan päällä” luonnehdittu olento, joka uskonnollisen kertomusperinteen mukaan luotiin miehen kylkiluusta ja jota etevimmätkin tiedemiehet ovat kutsuneet erääksi maailmankaikkeuden selvittämättömmistä arvoituksista? Ja ihmettelemistä on riittänyt. Friedrich Nietzsche totesi romantiikan aikakaudella, ettei naisessa ole lainkaan hänen kaipaamaansa syvyyttä vaan pelkkää pintaa ja ettei naisesta tahdo saada oikein otetta; naiselta ikään kuin puuttuu se jokin. Teoksessaan *Epäjumalten hämärä* (ajatelma 27) hän lausuu muun muassa näin: ”Naista pidetään syvänä – miksi? Koska naisen pohjaa ei koskaan tavoiteta. Nainen ei ole edes lattea.” Ja näin sanoessaan viiksekäs filosofi ei suinkaan tarkoittanut maitokahvia. Nietzsche pohjusti tietä myös psykoanalyttiselle teorialle, joka nosti seksuaalisuuden päivänvaloon ihmisen psyyken ja motivaatorakenteiden selittämisessä. Samaa mieltä hänen kanssaan ovat olleet monet niistä filosofeista, jotka rakastavat mieluummin toisia nuorukaisia ja heidän läsnäoloonsa liittyvää jumalallista yhteenkuuluvuuden tunnetta kuin pelkkää Luojan luomaksi ajateltua materiaalista koostetta. Platoniseen poikarakkauteen liittyvä viisauden ihanne onkin perustunut samaa sukupuolta olevien ihmisten kokemukselliseen merkityskonstituutioon, mistä seikasta nykyaikainen tiede on pyrkinyt aktiivisesti vaikenemaan.

Sukupuolten olemusta ja sukupuolisen käyttäytymisen luonnetta koskeva kysymys on joka tapauksessa noussut voimakkaasti esiin modernin ajan filosofiassa. Meidän päivinämme nämä aiheet ovat leimaanneet tieteenfilosofian kysymyksenasetteluja ja tiedepolitiikkaa voimakkaammin kuin mikään muu. Tämä kertonee jotain siitä, millä tavoin merkityksiä artikuloiva ja luova toiminta, kuten tiede, taide ja filosofia, rakentuvat saman sukupuolen sisällä tapahtuvaan ja kokemusten yhtäpitävyyttä hyödyntävään merkitysten oppimiseen ja sisältävät siten myös homoeroottisen aspektin. Kyseistä teoriaa olen kehitellyt useissa aiemmissä tutkimuksissani. Se muodostaa perustan myös nyt käsillä oleville tarkasteluilleni, joissa pohdin sukupuolikysymyksen tieteellisten lähestymistapojen perusteita ja vaikutuksia tiedeyhteisössä.

Nykyisinä tasa-arvon käsitteeseen kriitikkömästi suhtautuvina poliittisen korrektiuden vuosina sukupuolten *olemukseen* liittyvä pohdinta on lähes kokonaan laiminlyöty akateemisissa tutkimuksissa, vaikka sillä olisi tärkeä tehtävä sukupuolta ja sukupuolista käyttäytymistä koskevassa filosofiassa. Myös tässä kirjoituksessa keskityn lähinnä sukupuolisuutta koskevan *tutkimuksen* analysointiin ja arviointiin, mutta kriittisyyteni puolesta tulkintani voivat tuoda valoa myös sukupuolten olemusta ja erilaisuutta koskeviin pohdintoihin. Sukupuolikysymys on edelleen merkityksellinen kategoria, vaikka ihmisten tasavertaisuuteen liittyvät poliittiset

olot ovatkin lähes moitteettomassa kunnossa ainakin eurooppalaisen ja muun länsimaisen kulttuurin piirissä. Asioita on jopa liioiteltu ja kärjistetty poliittisessa retoriikassa. Mutta miten on asianlaita tieteessä? Tiedeyhteisö on yksi sukupuolisuutta koskevan argumentaation kiivaimpia kiistakenttiä, ja erimielisyyksien lietojina ovat useimmiten toimineet naiset, jotka kutsuvat itseään ”feministeiksi” tai ”naistutkijoiksi”. Sukupuolieroa koskevan kiistelyn kärjistyminen sukupuolten väliseksi riidoiksi ja konflikteiksi kertonee eräänlaisesta sukupuolten yhteensopimattomuudesta heteroseksuaalisessa valtakulttuurissa ja tieteessä. Tieteen muodollisissa rakenteissa sukupuolikysymystä on koetettu lähestyä tai ratkaista tiedehallinnollisesti ja poliittisesti, jolloin asian ympärille on syntynyt ”naistutkimukseksi” nimetty tieteenala ja sitä vastaavat institutionalisoituneet yksiköt eli naistutkimusyksiköt.

Suomen yliopistoissa toimii tätä nykyä useita naistutkimusyksiköitä, joista keskeisin on Helsingin yliopiston Kristiina-instituutti. Naistutkimusyksiköitä on myös Oulun, Joensuun, Jyväskylän, Lapin ja Tampereen yliopistoissa. Sen sijaan maamme yliopistoihin ei ole perustettu yhtään *miestutkimukselle* omistettua yksikköä eikä laitosta. Miestutkimusta varten ei ole olemassa myöskään yhtään professorinvirkaa, vaikka naistutkimuksen yhteyteen niitä on perustettu useita. Mistä tämä kertoo? Johdonmukaista olisi, että sukupuolieroon liittyviä kysymyksiä käsiteltäisiin tieteen piirissä ottamalla huomioon molemmat sukupuolet ja että sukupuolisesta käyttäytymisestä puhuttaessa myös seksuaalivähemmistöt nimettäisiin omaksi asia-alueekseen niin tieteellisissä tutkimuksissa kuin laitosten muodollisissa rakenteissakin. Tämä merkitsee, että naistutkimusyksiköt pitäisi korvata ”sukupuolijärjestelmien ja seksuaalisen käyttäytymisen tutkimusyksiköillä”, jolloin molempien sukupuolten asema ja seksuaalisen käyttäytymisen monimuotoisuus tulisivat otetuiksi huomioon.

Virkarakenteissa ja nimien meressä häivähtelevät ongelmat valaisevat naistutkimukseksi sanotusta ilmiöstä vain sen pintapuolen. Hallinnollisiin seikkoihin liittyviä epäjohtonmukaisuuksia ja käsitteellistä vallankäyttöä arvosteltaessa mieleen voi tulla arabialaisen oppineen huokaus: ”Oi Herra, vapauta meidät nimien merestä!” Muodolliset ja institutionalisoituneet rakenteet kun paljastavat naistutkimuksen ongelmista vain jäävuoren huipun. Mitä naistutkimus sinänsä on? Täyttääkö naistutkimus tieteen ja tutkimuksen kriteerit, vai onko kyseessä vain poliittinen ideologia? Miten feminismi liittyy naistutkimukseen? Ja miksi myös miestutkimusta ja seksuaalivähemmistöihin liittyvää tutkimusta joudutaan tekemään naistutkimuksen helmoissa tai sen ehdoilla – sikäli kuin naistutkijat sallivat.

Naistutkimuksen tieteellisyydestä ja epätieteellisyydestä on puhuttu Suomessa paljon sen jälkeen, kun Jussi K. Niemelä ja Osmo Tammisalo puhkaisivat naistutkimuksen ympärille puhalletun kuplan pamfletti-teoksellaan *Keisarinnan uudet (v)aatteet* (2006). Kirjoittajat väittivät, ettei naistutkimus ole tiedettä lainkaan, vaan se täyttää pseudo- eli näennäistieteen tunnusmerkit. Samantyyppistä arvostelua feminismiä kohtaan ovat esittäneet tieteenfilosofi Michael Levin teoksessaan *Feminism and Freedom* (”Feminismi ja vapaus” 1987) sekä Noretta Koertge ja Daphne

Patai teoksessaan *Professing Feminism* ("Feminismin julistaminen" 1994). Heidän tapaansa myös Niemelän ja Tammisaloon tiedekäsitys on naturalistinen ja liberalistisvoittainen. Nämä naistutkimuksen suomalaiset kriitikot saivatkin sosiologisesti painottuneilta ja postmodernistiseen ajatteluun uskovilta feministeiltä raivokkaita vastalauseita, jotka jo oman puolustuksellisuutensa vuoksi paljastivat Niemelän ja Tammisaloon esittämässä näkemyksissä olevan ainakin jonkin verran perää. (Vastakritiikistä katso esimerkiksi Taina Kinnusen (2006), Kristina Rolinin (2006) ja Anita Sepän (2006) puheenvuoroja.) Olen myös itse esittänyt naistutkimukseen ja feministiseen tiedepolitiikkaan kohdistuvaa arvostelua artikkelissani "Tyttöjen kanssa saunan lauteilla – Tirkistysreikiä sukupuolierolla politikoiwaan filosofiaan" (*Niin & Näin* 4/2004) ja jutussani "Kun yhdet ovat tasa-arvoisempia kuin toiset – Kuinka tasa-arvon käsitteellä diskriminoidaan?" (*Tiedepolitiikka* 1/2006). Ilmestyttyään nekin herättivät vastalauseita naistutkijoiden tahoilla. Sekä omien kirjoitusteni että Niemelän ja Tammisaloon teoksen herättämää keskustelua käsitellään tässä teoksessa tuonnempana.

Olin esittänyt Niemelän ja Tammisaloon teokseen osittain sisältyvää kritiikkiä omista kirjoistani ja artikkeleistani jo vuosina 2003–2006. Osa naistutkijoiden teksteistä poimimistani arvostelun aiheista onkin löytänyt tiensä myös Niemelän ja Tammisaloon hampaisiin. Asiaa voinee tulkita niin, ettei arvostelun osuminen samoihin kohteisiin (esim. Pulkkisen ja Rossin teoksista poimittuihin lainauksiin) ole niinkään sattumaa kuin välttämättömyys, joka seuraa korjausta vaativien asiakohtien ilmeisyydestä ja tieteen yleisistä itseään korjaavuuden vaatimuksista. Myös tämän teokseni pohjana ovat aiemmissa artikkelissani julkaisemani näkemykset. Aluksi on syytä määritellä muutamia käsitteitä.

1.1. Sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen ero

Minä olen filosofi, ja filosofin tehtävä on ajatella selkeästi. Niinpä tässä tutkimuksessa pyritään käsitteelliseen ja itse asioita koskevaan selvyyteen. Työni on tavallaan helppo, sillä sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen tutkimisessa on esiintynyt runsaasti käsitteellistä hämäryyttä, eikä korjauksen aiheita tarvitse erikseen etsiä. Tehtäväni haasteellisuutta puolestaan korostaa virheellisten ajatuskulkujen ja johtopäätösten suuri määrä. Niiden paljous on kuitenkin johdeltavissa pääasiassa muutamasta käsitteellisestä sekaannuksesta, joihin palataan yksityiskohtaisesti tuonnempana. Selvästi sanottu on selvästi ajateltu, ja sen vuoksi pyrin itse välttämään vierasperäisiä käsitteitä puhuessani sukupuolisuudesta ja sukupuolisesta käyttäytymisestä. Tavoitteeni on, että kirjoitustani voisi ymmärtää jokainen ihminen, jolle nämä asiat ovat tärkeitä. Sukupuolta ja sukupuolista käyttäytymistä koskevaa yliopistollista tutkimusta on luonnehtinut sanonta: mitä konkreettisemmasta ja kokemuksellisemmasta

asiasta on kysymys, sitä käsittämättömämpää on asian akateeminen teoretisointi. Tämä on toteutunut monien naistutkijoiden toiminnassa riippumatta siitä, ovatko tekijät olleet naisia vai miehiä. Sellainen tutkimus, joka koskee arkipäivän kokemuksiin tai käytännön elämään liittyviä aiheita, kuten sukupuolisuutta, mutta jota ei voida ymmärtää ilman monimutkaisia esitietoja tai perehtymistä usein hyvinkin salamieliseltä vaikuttavaan oppisanastoon, ei voi olla paljon arvoista. Hämärästi sanottu on hämärästi ajateltu. Vaikka myös ihmisyyteen liittyvän ”pimeän puolen” merkitys tässäkin kirjoituksessa tunnustetaan, sen ei kuitenkaan pitäisi estää pimeyteen säteilevää valoa eikä ilmiöiden tieteellistä ymmärtämistä.

’Naistutkimuksella’ tarkoitetaan seuraavassa kaikkea sellaista toimintaa, joka on itse ilmoittautunut naistutkimukseksi ja jota harjoitetaan yliopistojen ja korkeakoulujen laitoksilla sekä niiden ulkopuolisissa sidosryhmissä, esimerkiksi Suomen Akatemiassa, tieteellisissä julkaisuissa, seminaareissa, tutkimusrahoitusta jakavissa säätiöissä, sähköpostilistoilla ja tutkijoiden tapaamisissa. Naistutkimuksena pidetään toimintaa, jossa tutkimuksen *aiheena* on naiseus, mutta sillä voidaan tarkoittaa myös sellaista tieteellistä toimintaa, jota *harjoittaa* naistutkijaksi tunnustautuva nainen tai mies, vaikka hänen tutkimusaiheensa ei käsitelisi naiseutta vaan sen kohteena olisivat esimerkiksi fysiikan ilmiöt. Naistutkijat kutsuvatkin naistutkimukseksi melko suuripiirteisesti mitä tahansa toimintaa, kunhan siihen liittyy naistutkijoiden yhteisiksi kokemia aiheita tai intressejä. Naistutkija on useimmiten tutkijanainen. Tutkijanainen puolestaan voi olla kuka tahansa tieteenharjoittaja, joka on sukupuoleltaan nainen, vaikka hän ei olisi naistutkija eikä sellaiseksi tunnustautuisi. Yliopistoissa on myös paljon tutkijanaisia, jotka eivät ole eivätkä halua olla leimallisesti naistutkijoita. Naistutkijoiden itsensä määrittelyissä merkille pantavaa on heidän *vetoamisensa* sukupuolen tuottamaan erikoisasemaan, vaikka suuri osa heidän luomistaan teorioista on pyrkinyt *kiistämään* sukupuolieron merkityksen. Naistutkimuksen metodit eivät ole olleet lähtökohdiltaan ongelmattomia eivätkä ne ole aina pyrkineet toteuttamaan tieteellisen arvovapauden ihannetta.

’Feminisillä’ puolestaan tarkoitetaan poliittista liikehdintää, joka on pyrkinyt lisäämään naisten vaikutusvaltaa yhteiskunnassa. Feministit itse katsovat, että siihen liittyy tasa-arvon pyrkimyksiä. Kun Helsingin yliopiston tiedekunnista enää yksi on opiskelijamäärältään miesvaltainen ja kun lukiodenkin oppilaista kaksi kolmasosaa on naisia, ei naisia voida pitää nyky-yhteiskunnassa itsestään selvästi alistettuina (ks. esim. Hankamäki 2006, s. 75). Siksi myös jatkuva pyrkimys ”tasa-arvoon” on ollut muuttumassa käänteiseksi syrjinnäksi, jossa sukupuoleen viittaamista käytetään keppihevosenä pyrittäessä ylivaltaan. Olen käsitellyt tätä kysymystä muun muassa kirjoituksessani *Contra Academia* (2005), jossa totean, millä tavoin suuri osa koulu- ja opetusjärjestelmästä suosii nykyään naisellisia työ- ja oppimistapoja. Sen sijaan tässä teoksessa feminismiä tarkastellaan naistutkimukseen itseensä liittyvien valtapoliittisten ulottuvuuksien arvioimiseksi.

'Sukupuolella' tarkoitetaan tässä kirjoituksessa ominaisuutta, joka ilmenee kehollisella, lihallisella ja ruumiillisella tasolla sekä niitä vastaavien havaintojen piirissä. Lihallisuus, kehollisuus ja ruumiillisuus ovat osittain synonyymeja, mutta yleiskielen ja filosofian käsitteinä ne eroavat kuitenkin sukupuolen määrittelemisestä biologiseksi tai fyysiseksi sukupuoleksi. Nämä termit vastaavatkin erityistieteiden käsityksiä asiasta. Esimerkiksi biologia johtelee sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen ominaisuuksia geenien, kromosomien tai hormonien tasolta, kun taas filosofisessa tutkimuksessa voidaan tukeutua ilman erityistieteellistä välineistöä tapahtuvaan havainnointiin. Tällöin on kyse ilmiöiden eli fenomenien maailmassa tapahtuvasta fenomenologisesta tutkimuksesta. Sukupuolisten ominaisuuksien määrittelemisessä ratkaisevaa on se, miten sukupuoli ilmenee, eli sukupuolinen fenotyyppi. Se puolestaan voidaan havaita kehollisena, lihallisena tai ruumiillisena tosiasiana. Käsitteelliset hiuksenhalkomiset, jotka koskevat sitä, puhutaanko nimenomaan kehosta, lihasta vai ruumiista, ovat johtuneet niin sanottujen postmodernistien yrityksistä sekoittaa keskustelua ja esittää vastalauseita fenomenologista tutkimusta kohtaan. Siihen on liittynyt yrityksiä harhauttaa tutkijoita kiistelemään ja saivartelemaan epäolennaisista yksityiskohdista olennaiseen keskittymisen sijasta, aivan niin kuin jatkossa osoitetaan.

Sen sijaan eräs käsitteellinen erottelu on tärkeä tehdä jo tutkimuksen alussa, sillä se on fenomenologisesti perustavanlaatuinen ja leimaa kaikkea sukupuolista olemassaoloa. *Sukupuolta* koskeva argumentaatio erotetaan tässä tutkimuksessa *sukupuolista käyttäytymistä* koskevasta argumentaatiosta. Yleiskielessä sukupuolisesta käyttäytymisestä puhutaan usein myös "seksuaalisuuden" nimellä, mutta tässä tutkimuksessa seksuaalisuuden käsitettä käytetään mahdollisimman vähän, sillä se perustuu englannin kielen sanaan "sex", jolla on kaksoismerkitys *sekä* sukupuolta *että* sukupuolista käyttäytymistä tarkoittavana käsitteenä. Suuri osa sukupuolta ja sukupuolista käyttäytymistä koskevan argumentaation sekoittumisesta johtuukin kyseisen käsitteen kaksoismerkityksestä ja sen välittymisestä suomen kieleen ja tieteelliseen ajatteluun. Tutkimuksessani kartetaan selkeyden alistamista vieraista kielistä lähtöisin olevalle käsitteelliselle hämärtämiselle, ja asioista pyritään puhumaan selvällä suomen kielellä.

1.2. Vallan ja politiikan käsitteet

Politiikan käsite ymmärretään tässä tutkimuksessa laajasti, eikä sillä tarkoiteta ensisijaisesti puoluepolitiikkaa tai parlamentaarista toimintaa vaan kaikkea vallan käyttöä. Valta puolestaan ei ole yksiselitteisesti kielteinen asia, jollaiseksi se on usein arvoitettu. Valta voi olla myös vaikutusvaltaa, jota yhteiskunnan eri tahot joutuvat käyttämään tehäkseen työtään. Mutta tieteen piirissä vallankäyttö on usein merkinä ihmisten halusta tehdä jotain vastoin parempaa tietoaan tai pyrkimyksestä

pakottaa toisia tutkijoita ja muita kansalaisia johonkin. Vallan tunnusmerkkejä ovat pakottaminen ja manipulaatio toivotun tuloksen aikaansaamiseksi. Siksi vallan käyttöön liittyy tieteissä usein epätotuus ja sen eräs muoto eli puolittomuus, jolloin tutkimusta suunnitellaan ja rajataan niin, että tutkijan tavoittelema tendenssi tai pyrkimys toteutuu. Tällöin ei ole kyse apodiktisesta eli lähtökohdattomaan tieteeseen pyrkivästä ihan-teesta vaan poliittisesta vallan käytöstä. Vapaus tieteelle vieraista intresseistä on myös fenomenologisen tieteenfilosofian lähtökohta ja ihanne.

Feministinen liike on katsonut käyttävänsä valtaa ainoastaan ”hyviksi” arvottamiensa asioiden puolesta, ja se on pitänyt itsestään selvänä, että tarkoitus pyhittää keinot. Tieteelle onkin usein myönnetty oikeus edistää joitain yhteiskunnallisia päämääriä. Silloin kun tavoitteena ovat olleet laajaan kannatukseen tai arvofilosofisesti perusteltuun harkintaan liittyvät tarkoitukset, sitä on sanottu emansipatoriseksi eli ihmisten henkiseen ja poliittiseen vapauttamiseen pyrkiväksi tiedonintressiksi. Tiede on entistä useammin haluttu nähdä käsikassarana haluttujen yhteiskunnallisten tulosten tai vaikutusten aikaansaamiseksi. Aina nuo tarkoitukset eivät ole olleet totuuden tavoittelun kannalta perusteltuja. Näyttöä tästä antavat Suomen Akatemian ja yliopistojen tulosvaatimukset ja puheet siitä, että akatemian projektit ovat ”instrumentteja”, joita se käyttää ”tiedepolitiikkansa” ”välineenä”. Tällaisen argumentaation taustalla oleva filosofiattomuus nostaa helposti myötähäpeän punan varsinaisten filosofien kasvoille. Poliittisesti motivoitun tutkimuksen tavoitteena on ollut milloin tasa-arvo, milloin monikulttuurisuuden tendenssinomainen lisääminen. Sen ongelmat eivät ole vain tämän toiminnan mahdollisissa tuloksissa itsessään vaan myös kyseisen politikoinnin sivuvaikutuksissa. Tutkimuksen tendenssimäisyys vähentää sen omaa uskottavuutta ja tuottaa vastarintaa, kun ihmiset oivaltavat, että heiltä salataan tai peitetään asioita julkisen hallinnon toiveiden toteuttamiseksi. Tällöin tieteen arvostus kokonaisuudessaan heikkenee ja toivotut myönteisetkin tulokset voivat jäädä saavuttamatta.

Edellä lausuttu pätee myös sentyyppiseen seksuaalivähemmistötutkimukseen, joka sisältää mission tai päämäärän. On tietenkin suotavaa, että tieto vaikuttaisi ihmisyyhteisöön vapauttavasti ja sivistävästi. Sivistyksen tärkeimpänä toteutumisyhteytenä voidaankin pitää ihmisten käyttäytymistä eli arkielämää. Mutta historia osoittaa, että monet tarkoitushakuiset tutkimukset ovat myöhemmin vuosina joutuneet naureskelun ja jopa pilkanteon kohteeksi. Niitä on arvioitu selvittämällä, kuinka ja minkälaisin keinoin jonakin tietynä – tänä tai tuona – aikana koetettiin oikeuttaa jotain asiaa, vähemmistöä tai enemmistöä. Tendenssimäiset tutkimukset siis vanhenevat nopeasti, ja niiden ideologisuuden paljastaa aika. Siksi joudun toteamaan seksuaalivähemmistöön itsekäin kuuluvana ihmisenä, että en voi tarkastella seksuaalivähemmistötutkimusta muuta tieteenharjoitusta suopeammin edes hyvää hyvyttäni. Joudun arvioimaan myös sitä aivan yhtä kriittisesti kuin arvioin naistutkimuksen nimellä harjoitettua akateemista toimintaa.

Entä mikä sitten on tiedettä? Mikä lopulta ansaitsee tutkimuksen nimen? Tässä teoksessani en koeta vetää tieteen ja tutkimuksen rajoja sillä tavoin ahtaasti, luonnontieteellisesti ja empiristis-positivistisesti kuin Niemelä ja Tammisalo kirjassaan. Filosofina lähdän siitä, että tieteeksi voidaan aivan hyvin tunnustaa kaikki sellainen, mikä esitetään tieteen piirissä ja mikä nauttii edes joidenkin tieteenharjoittajien kannatusta. Ihmistieteiden alueella objektiivisen tiedon tavoittelu on useasti todettu turhaksi, ja sen vuoksi subjektiivisuus, relativismi ja totuuden teoria-pitoisuus eli riippuvuus havaitsemisen menetelmistä ja välineistä pitää hyväksyä ihmistutkimuksen ja yhteiskuntatieteen lähtökohdaksi. En siis koeta johdatella ajattelua sellaisen väitteen suuntaan, että naistutkimus ei olisi *tieteellistä*. Mutta pyrin arvioimaan, onko naistutkimuksen piirissä esiintyvä toimeliaisuus *perusteltua* ja miltä osin. On paljon sellaista toimintaa, jota pidetään tieteenä, mutta jossa ei ole filosofisesti katsoen kovin paljoa järkeä, eikä se siten ole kovin hyvää eikä perusteltua tiedettä. Sitä paitsi tieteellisyyden leima sinänsä ei ole filosofialle itselleenkaan aina eduksi, sillä tieteellisyyden ihanne voi toimia myös uusien ajatusten esille pääsyä rajoittavana tekijänä, eikä se siten innosta tieteenharjoittajia etsimään tai kokeilemaan mitään uutta.

'Paradigma' puolestaan on tieteenfilosofian yleistermi, jolla tarkoitetaan tieteellistä koulukuntaa. Sitä lähellä on disiplinaarinen käsite, joka viittaa tarkoin rajattuun opinalaan ja kyseisellä alueella vallitsevaan ankaraan kuriin. Nämä käsitteet tulevat merkityksellisiksi tarkasteltaessa naistutkimuksen tilaa, jota ne havainnollistavatkin elävästi, aivan niin kuin naistutkimuksen ilmiöt puolestaan antavat näyttöä paradigmojen toteutumisesta.

Tämän kirjan aluksi on hyvä vastata myös tekstini julkaisuyhteyttä koskevaan kysymykseen. Se, miksi päädyin julkaisemaan teokseni verkkokirjana, johtuu tosiasista, että kirjojen painaminen kestää kustantajien ja kirjapainojen työskentely huomioon ottaen vuosia. Myös tieteellisissä lehdissä käytävä keskustelu on usein hidasta, sillä ne ilmestyvät yleensä neljännesvuoden välein ja elivät "kvartaalitaloudessa" jo ennen kuin tuota termiä tunnettiin muualla. Niinpä eri julkaisusarjoissa keskusteleminen on kuin kävisi mielipiteidenvaihtoa purjelaivojen aikakaudella jonkin maapallon toisella puolella olevaan paikkaan, aikojen ja etäisyyksien taakse. Sen sijaan internetissä tekstit ilmestyvät heti, ja ne ovat luettavissa maailmanlaajuisesti ja kuinka monen ihmisen toimesta tahansa.

Edellä mainituista asetelmista lähdän nyt luomaan katsausta siihen, mitä naistutkimus on ja millainen on sukupuolta ja sukupuolista käytäytymistä koskevan tutkimuksen nykytila maassamme. Tarkastelujeni aiheena ei ole mies eikä nainen eikä myöskään miehenä oleminen tai naisena oleminen sinänsä, vaan tutkimukseni aiheena ovat ne tavat ja käytännöt, joiden mukaisesti naistutkimusta ja sukupuolisuuteen liittyvää tutkimusta on tehty. Siten oma lähtökohtani liittyy tieteenfilosofian ja tieteentutkimuksen alaan. Lähestyn aihettani tarkastelemalla Suomessa julkaistuja väitöskirjoja sekä muutamia muita laajahkoja teoksia. Etenen myös laatimaan analyysia viime vuosikymmeninä toteutuneesta nais-

tutkimuksen ja seksuaalivähemmistö tutkimuksen historiasta. Tarkastelujen aikajänne ulottuu 1960-luvulta 2000-luvun alkuun. Lopuksi laadin analyysin siitä, mitä naistutkimuksesta tehdyt havainnot merkitsevät ja mistä laajemmista tiedekäsityksiä koskevista eroista ne voivat oirehtia. Vaikka lähestynkin kyseisiä teoksia kriittisesti, tarkoitukseni ei ole ilmaista niiden tekijöitä kohtaan mitään henkilökohtaisia asenteita. Sen sijaan pyrin toteuttamaan tieteenharjoittajan ja filosofin tehtävääni puolueettomasti: selkeään ja kirkkaaseen ajatteluun pyrkien. Uskon, että tällainen päämäärä on tieteen kokonaisedun mukainen, ja tavoitteeseeni pyrin lähinnä fenomenologisesta tieteenfilosofiasta omaksumani ”apodiktisen” eli ideologisten alkuehtojen poissulkemiseen pyrkivän metodin keinoin.

2. SUKUPUOLISUUDEN TUTKIMISEN ALKUEHDOT

Sukupuolella ja seksuaalisuudella on ollut kulttuurissamme 1800-luvun puolivälin jälkeen erityisasema. Modernin yhteiskunnan motivaatorakenteita seurailleen seksit on sektoroitu. Niihin on liitetty lajinsäilytyksellisiä sekä työvoiman uusintamiseen liittyviä intressejä, ja sukupuolinen käyttäytyminen on jaettu homo- ja heteroseksuaalisuuteen. Psykoanalyttikot väittivät 1900-luvun alussa, että kaikki inhimillinen toiminta perustuu sukupuolisuuteen, ja seksuaalisuutta alettiin hyödyntää kulttuurin eri alueilla, esimerkiksi mainostuksessa. Viime vuosisadan lopulla monet filosofit päätyivät kiistämään koko sukupuolieron, mutta miksi?

Ollessani nuori opiskelijapoika minulla oli tapana saunoa tyttöjen kanssa. Kokemukseni olivat tärkeä osa opintoja. Ne opettivat minulle sukupuolisuuden filosofiaa. Vietimme iltaa opiskelijajuhlissa, ja tytöt laitoivat saunan lämpiämään. Olimme ensin pukuhuoneessa ja riisuimme vaatteet; lopuksi sujautimme pois Calvin Kleinit (nimi sopii nimettömille; ei niissä paljoa tilaa ollutkaan). Sitten saunoimme, saunoimme ja saunoimme. Välillä kävimme pukuhuoneessa vilvoittelemassa, mutta emme käyttäneet pyyhkeitä. Kosteus kuivui ihollemme, ja tytöt ottivat kaljaa. Itse en nauttinut lainkaan. Jäin vain hajamielisesti tähyilemään maisemaa, joka avautui näköalasaunan panoraamaikkunasta Tammerkosken suvantoon. Sen jälkeen palasimme saunan lämpimään.

Akateemisissa yhteyksissä sukupuolisuutta on tarkasteltu yleensä vähemmän lihallisesti. Tieteellinen kirjallisuutemme on viime vuosina rikastunut muun muassa väitöskirjatutkimuksilla, joissa käsitellään sukupuolisuuden filosofiaa ja sosiologiaa. Filosofian piirissä tunnetuimpia ovat Sara Heinämaan *Ele, tyyli ja sukupuoli* (1996), Tuija Pulkkisen *Postmodern Political Agency* (suom. *Postmoderni politiikan filosofia*, 1998) ja Petri Sipilän *Sukupuolitettu ihminen – Kokonainen etiikka* (1998). Postmoderniin ajatteluun kytkeytyvät kirjallisuustieteessä väitelleen Lasse Kekin *From Gay to Queer* (2003) ja sosiologi Jan Wickmanin *Transgender Politics* (2001). Sosiaalipolitiikassa työnsä tehneen Tuula Juvosen *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia* (2003) sekä sosiologian piirissä useita julkaisuja toimittaneen Jukka Lehtosen *Sukupuoli ja seksuaalisuus koulussa* (2003) eivät ole ensisijaisesti teoreettisia tutkimuksia, vaan niiden motivaatio on käytännöllisempi. Samoin on laita Olli Stålströmin jo legendaarisen maineen saavuttaneessa teoksessa *Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu* (1997), jossa arvioidaan kriittisesti myös historian eri vaiheiden teoreettisia sitoumuksia. Tosin tämänkin teoksen näkökulmanasettelussa painotutaan sosiaalisen konstruktionismin ja postmodernismin suuntaan. Stålströmin sinänsä mainion teoksen olen arvioinut erikseen jo *Sosiologia*-lehden numerossa 2/1998, joten en puutu siihen erikseen tässä.

Seksiväitöskirjojen tulva todistaa, että vaietuista aiheista joudutaan lopulta käymään perinpohjainen keskustelu. Vaikka edellä mainituista tutkimuksista on puhuttu julkisessa sanassa jo niiden ilmestyessä varsin

paljon, nyt on hyvä hetki pysähtyä pohtimaan, millaista tutkimus on ollut ja minne sukupuolisuuden tutkimisessa ollaan matkalla. Tässä artikkelissa tarkastellaan Suomessa tuotettua sukupuolisuuden filosofiaa viimeksi kuluneen vuosikymmenen pituisella aikajänteellä. Mukana on sekä uudempia että vanhempia teoksia vertailujen tekemiseksi ja kokonaisarvioiden laatimiseksi. Tarkoitukseni on lähestyä aihetta metatasolta, toisin sanoen selvittämällä ensisijaisesti sitä, minkälaista tutkimus sinänsä on ollut ja puuttumalla vasta toissijaisesti tutkimuksen aiheisiin, kuten sukupuoleen, sukupuoliseen käyttäytymiseen tai seksuaalivähemmistöjen asemaan ja olemukseen. Kyseessä on aikalaisanalyysi sukupuolisuuden filosofiasta Suomessa.

Vaikka tarkastelujeni kohteena onkin lähinnä suomalainen – Suomessa tehty ja julkaistu – tutkimus, siihen liittyvät ajankohtaisilmiöt eivät ole tietenkään vain suomalaisia, eikä kritiikkini niin muodoin kohdistu vain suomalaiseen naistutkimukseen. Aiheeseen liittyvät paradigmat ja ideologiat ovat kantautuneet meidän oloihimme kansainvälisestä tiedeyhteisöstä. Esimerkin siitä antavat ongelmalliseksi koetut *queer*-teorian ja *genderin* käsitteet. Niille ei ole sen enempää kunnon merkitysvastineita suomen kielessä kuin selvää viittauskohdettakaan, jonka perusteella voimme sanoa, mitä ne oikeastaan ovat. Maassamme harjoitettu tutkimus onkin ilmentänyt laajempia kansainväliseen tiedeyhteisöön liittyviä ongelmia, joista yksi on ollut keskustelujen alistaminen angloamerikkalaiselle käsitteistölle ja ajattelutavalle.

2.1. Piilotettu liha

Usein ajatellaan, että ihminen on aidoimmillaan sukupuolisissa, lihallisissa tai kehollisissa toteutumisyhteyksissä. Sen sijaan nykyiselle sukupuolta koskevalle keskustelulle on käynyt niin, että se on hajonnut useisiin koulu-kuntiin. Se on tematisoinut eli asettanut aiheensa tutkittavaksi tavoilla, joiden kautta sukupuolisuudesta ovat korostuneet lähinnä eleet, tyyli ja vaatetus – puheenparret ja sosiaaliset normit. Kun ihmiset keskustelevat asioista vaatteet päällä, kuten akateemisissa yhteyksissä on tapana, sukupuoli todellakin katoaa, ja huomio kiinnittyy esimerkiksi pukeutumiseen. Tutkimusta, jossa sukupuolisuuden tieteellisiä lähestymistapoja tulkittaisiin kriittisesti ulkoa päin, on tehty melko säästeliäästi, mikä saattaa heijastella tehtävän haasteellisuutta. Monien tutkijoiden on ollut vaikea nousta teoreettisten jättiläistensä harteille kirjoittamaan sukupuolisuuden tutkimuksen omaa historiaa, vaikka seksuaalisuuden historiaa on tutkittu strukturalismin ja postmodernismin vuosista lähtien runsaasti.

Metatason tutkimuksen ja itsereflektion vähyys onkin johdattanut sukupuolisuuden tieteellisiä tarkastelutapoja tiettyyn yksipuolisuuteen antamalla tutkimukselle näennäisesti vapaat kädet. Sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen tieteellinen kohtaaminen on myös kaivannut tällaista

vapautumisprosessia, mutta sukupuolieron kiistäväksi relativismiksi tai nihilismiksi muututtuaan on alun perin liberaalina näyttänyt ajattelu ollut omiaan myös vähentämään itsekriittisyyttä. Postmodernististen suuntausten kukoistuskaudella sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen selitykset kokivat eräänlaisen ”ruumiista irtautumisen prosessin”. Esimerkiksi Michel Foucault’n (1976) pyrkimykset kohdistuivat sen kysymyksen auki purkamiseen, miten puheen tyylit ja tavat ovat tuottaneet sukupuolen ja seksuaalisen käyttäytymisen ilmiöt, mutta kyseinen tutkimusote on myös *vahvistanut* näkemystä sukupuolisuudesta pelkkänä diskurssina. Sukupuolisuuden tieteelliset tematisaatiot näyttävät leijuvan nyt korkealla kehojemme ja ruumiidemme yläpuolella, diskurssiavaruuksien kerroksissa. Samalla kun sukupuoli on pyritty redusoimaan eli palauttamaan vaatteisiin, eleisiin tai tyyliin, lihallinen sukupuoli on kadonnut tutkijoiden näköpiiristä. Sukupuolen sosiaalisen rakentumisen korostaminen on osoittanut sukupuolen lihallisten toteutumisyhteyksien tutkimiselle paikan tieteellisten valtavirtojen ulkopuolelta. Viime vuosikymmenien muotiparadigmat ovatkin lihallisuuden merkitystä laiminlyödessään eräällä tavalla ”piilottaneet lihaa”.

2.2. Eksistenssifilosofian uusi tilaus

Poliittiset päämäärät ja tarkoitukset ovat liittyneet sukupuolen, sukupuolisen käyttäytymisen ja seksuaalivähemmistöjen tieteellisiin tarkasteluihin ”kriittiseksi” sanotun tutkimusperinteen ensivaiheista asti. Poliittisessa lähetystyössä ei olekaan vikaa, sillä sen kautta on toteutettu tieteen emansipatorista eli ihmisten vapauttamiseen tähtäävää tehtävää. Toisaalta siihen liittyvä vallan käyttö on ollut paitsi myönteistä, myös kielteistä. Tutkimuksiin liitetyt tendenssit ovat olleet omiaan lietsomaan myös sellaista vastarintaa, jota muuten ei esiintyisi. Poliittisluonteisella tutkimuksella onkin oma historiansa, joka voidaan jälkikäteen jakaa selvästi tunnistettaviin kausiin.

Sukupuolisuuden tieteelliset lähestymistavat ovat liittyneet yhteiskunnallisiin konflikteihin ja heijastelleet niitä. Ideologiakriittinen ja asenteellisesti ”nykyaikaiseksi” tunnistettava tutkimus nousi esiin 1960-luvulla erilaisten yhteiskunnallisten vapautusliikkeiden myötä. Tuolta ajalta tunnetaan muun muassa niin sanottu normalisointitutkimus, jonka kautta vähemmistöjen olemassaoloa voitiin todistella normaaliksi (ks. esim. Stålström 1997, s. 161–165.) Kyse oli sopeuttamaan pyrkivästä politiikasta. Sosiaalisten toimijoiden kannalta se merkitsi kuitenkin ehdollistumista puolustukselliseen, itseä oikeuttavaan ja sitä kautta alistuvaan asenteeseen. Tämän vaiheen jälkeen koettiin välttämättömäksi irtautua sen tapaisesta olemusajattelusta, johon normalisointitutkimus satoi sekä seksuaalisia toimijoita että tutkijakuntaa itseään.

Normaaliksi todisteleminen irtauduttiin postmodernistisen ajattelun ja jälkistrukturalismin tuella. Ne puolestaan korostivat sukupuolen paikantamista yhteiskunnallisiin rakenteisiin ihmisille oletettujen sukupuoliominaisuuksien sijasta. Enää ei ollut tarpeellista olla mies tai nainen, homo tai lesbo. Postmodernistiset ja poststrukturalistiset toimijat kävivät samanaikaista yhteiskunnallista kamppailua myös muiden kuin sukupuolisten rakenteiden ylivaltaa vastaan. Suuntausta edustaneita olivat muiden muassa Rosi Braidotti (1991), Judith Butler (1990 ja 1993), Michel Foucault (1976) ja Luce Irigaray (1979). Yhtä kaikki, kyseisessä tutkimusotteessa ihminen redusoidtiin sosiaalisesti konstruotuvaksi olennoiksi. Tätä kautta seksuaalisuuden tarkastelutavat kiinnitettiin yliyksilöllisiin sosiaalisiin rakenteisiin, vaikka konservatiivisimpina pidetyistä normeista ja niiden mukaisista rakenteista, kuten heteroseksuaalisesta olettamuksesta, olikin päästy jo eroon. Näkökulma ihmisen sukupuolisuuteen ja seksuaalisuuteen oli joka tapauksessa yhteiskunnallinen ja tieteellisen tematisaation ihmiskuva sen mukainen.

Postmoderniin ajatteluun on kytkeytynyt myös osa niin sanotusta analyttisestä kielifilosofiasta ja pragmatismista. Tämä selittyy niiden yhteisellä kiinnostuksella kielen asemaan sukupuolisten käytäntöjen muovaajana. Analyttisen kielifilosofian piirissä ajateltiin, että todellisuuden kielellinen jäsentäminen on kokemuksia ja havaintoja tärkeämpää, vaikka kokemukset ja havainnot väistämättä edeltävätkin todellisuuden intellektuaalista jäsentämistä. Sukupuolta ja seksuaalista käyttäytymistä koskevien kysymysten yhteydessä kielifilosofinen lähestymistapa tuli toistaneeksi kartesiolaista ajattelutapaa, jonka mukaan ontologisista seikoista voitiin varmistua vasta kielellisen tai kognitiivisen prosessin kautta. Vastustessaan siihen liittyvää yli-intellektualisoitumista ja puolustaessaan ruumiilliseen aistitodellisuuteen liittyvää välittömyyttä postmodernistinen ajattelu tuli kytkeneeksi itsensä analyttisen filosofian ongelmiin – sekä osoittamansa vastarinnan että aatteellisen yhteenkuuluvuuden kautta: myös postmodernismille oli ominaista tietoisuudessa vallitsevien mielikuvien pitäminen aistikokemuksia tärkeämpänä ja todellisuuskäsitystämme hallitsevana. Alettuaan rimpuilla tätä näkemystä vastaan myöhemmästä *queer*-teoriasta tuli sukupuolista olemusajattelua kritisoivan nihilismin äärimuoto.

Sen sijaan meidän aikanamme myös sukupuolisuuden lihallisia toteutumisyhteyksiä tarkastelevalle eksistenssifilosofialle voisi olla jälleen tilaa. Käsitteeni mukaan sukupuoli on laajasta kyseenalaistamisesta huolimatta edelleenkin ensisijaisesti lihallinen ominaisuus ja sukupuolijakosen mukaisesti kaksiarvoinen tosiasia. Filosofia, joka on pitänyt lähtökohtanaan binaarista sukupuolieroa, on ollut ontologisesti uskottavampaa ja lähempänä varsinaista eksistenssifenomenologiaa kuin ne ”eksistenssifilosofisina” pidetyt postmodernismin muodot, jotka ovat kiistäneet tiedon, totuuden, arvojen ja muiden nimettömien lisäksi lähes kaiken, myös sukupuolen.

Monet viime aikoina julkaistut ja laadullisin menetelmin tehdyt haastattelututkimukset ovat sisältäneet paljon havainnollista ja arkipäivän

tiedonmuodostuksen kannalta tärkeää ainesta. Siten ne ovat päässeet – ehkä paradoksaalisesti – lähemmäksi eksistenssifilosofisen ihmiskuvan ihanteita. Kehon ääriviivoilla liikkuva pinnallisuus voi siis olla myös syvällistä. Tieteellinen työ, joka suostuu hyväksymään kaksiarvoiseen sukupuolijakoon liittyvät lihalliset lähtökohdat, on mielestäni edistänyt seksuaalivähemmistöjen oikeuksien kehittymistä paremmin kuin pelkkä uppoutuminen kyseenalaistamisen tai teorioimisen syövereihin. Väiteaineistoltaan kestävimmit ovat osoittautuneet ne filosofiset tarkastelutavat, joiden abstraktioaste on ollut alhaisin.

3. SOSIAALISEN JA TODELLISEN SUKUPUOLEN ERO

Eräs tieteellisten teorioiden arviointikriteeri on se, miten *uskottavia* ne ovat, kun taas informaatioteorioiden kannalta tutkimus on *informatiivinen*, jos sen tulos on yllättävä, heikosti ennustettava tai ennalta arvaamaton. Tätä seikkaa hyödyntäen tieteissä on voitu tuottaa näennäisesti informatiivisia tutkimustuloksia, jotka kiistävät koko sukupuolieron ja väittävät, että sukupuolia on ”vähintään viisi”. Tosiasiassa viisainta olisi erottaa sukupuoli, seksuaalinen käyttäytyminen ja sosiaaliset vaatekerrat toisistaan sekä myöntää sukupuolieron kaksiarvoisuus. Vaikka sukupuolieron kiistäminen näyttääkin houkuttelevalta kiertotieltä tasa-arvoon, myös tasa-arvopolitiikan kannalta olisi johdonmukaisempaa myöntää sukupuolten lihaan piirretty dualismi.

Sukupuolieron kiistäviin feministeihin ja naistutkijoihin on liittynyt myöhemmin osa seksuaalivähemmistötutkijoista. Niin sanottu *queer*-teoria on painottanut, että ”ihminen paikantuu vain hetkellisesti johonkin sukupuoleen”. Kuitenkaan sukupuolten tasa-arvoa ei voi olla, jos ei ole sukupuoltakaan. Perusongelma on, että tasa-arvopolitiikkaa on yritetty tehdä ihmisten *samanlaisiksi* tulkitsemisen kautta. Mikäli ihmisten kehoon piirretty erilaisuus kiistetään, katoaa peruste, miksi tasa-arvon olisi vallittava. Tuo peruste on erilaisuus. Tärkeä on myös seuraava tosiasia: jos ei ole olemassa kiinteää sukupuolta eikä sukupuolieroa, ei voi olla myöskään seksiä. Seksuaaliset intohimot ja teot näet edellyttävät, että toiveemme ja tarpeemme *viittaavat tiettyyn sukupuoleen*.

Angloamerikkalaisessa ajattelussa on vallinnut 1980-luvulta meidän päiviimme asti tyytymättömyys niin biologisperäiseen olemusajatteluun kuin sosiaaliseen konstruktionismiinkin. Kirjoittajat ovat karttaneet varhaisemmalle feminismille ominaista sukupuolen jakamista biologiseen sukupuoleen (*sex*) ja niin sanottuun sosiaaliseen sukupuoleen (*gender*). Arkiajattelun näkökulmasta saattaa olla vaikea ymmärtää, mitä ”sosiaalisesti konstruoituva” sukupuoli ylipäänsä tarkoittaisi; käännettynähän käsite merkitsee lähinnä ”sosiaalisesti rakentuvaa sukupuolta”. Oppisanastoon vihkiytymättömien mielessä ajatus on herättänyt ihmetystä: miten niinkin kokemuksellinen tai fyysinen asia kuin sukupuoli voisi ”rakentua yhteiskunnallisesti”? Myös useiden seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ihmisten omasta mielestä yhtä hyvin heteroseksuaalinen kuin homoseksuaalinenkin käyttäytyminen edellyttävät sukupuolen, johon intentiomme voivat viitata. Lisäksi monet transseksuaalisuuden muodot hyödyntävät sukupuolieron kaksiarvoisuutta ja osoittavat, kuinka tärkeäksi kaksiarvoinen sukupuoliero *koetaan*. Käytännössä jaottelu alkaa wc-kulttuurista ja jatkuu internetin deittisaitteihin ja chatihuoneisiin. Konservatiiviksi leimaamisen uhallakin katson, että *sex-gender*-jako on edelleen selitysvoimainen ja tutkimuseettisesti perusteltu, kunhan sen *gender*-puoli asetetaan oikeaan yhteyteensä, pukeutumisen ja muotien piiriin, ja pidetään erillään varsinaista seksuaalista käyttäytymistä ja

sukupuolta koskevien tarkastelujen yhteydestä. Sukupuolta koskevan keskustelun pysähtyttyä sukupuolieron kiistävään postmodernismiin tämä ajattelu voi osoittautua paljon uudistusmielisemmäksi kuin se ensi katsojalta näyttää.

3.1. Sosiaalinen sukupuoli Suomessa

Maailmalla koetut kehitysvaiheet ovat heijastuneet suomalaiseen tiedeyhteisöön noin kahdenkymmenen vuoden viiveellä. Sara Heinämaa koetti aikoinaan lieventää *sex-gender*-erottelua tukeutumalla Simone de Beauvoirin varhaiseen feminismiin ja Maurice Merleau-Pontyn havainnonfilosofiaan. Toisaalta hänkin näyttää painottaneen sukupuolen ensisijaisena toteutumisyhteytenä sen yhteiskunnallista perustaa, *genderia*. Ongelmana sukupuolisuuden filosofiassa on ollut se, että filosofiset teoreetikot on valittu kymmenien vuosien takaa. Tämä näkyi jo Heinämaan työssä vuodelta 1996. Merleau-Ponty ja de Beauvoir ovat luoneet filosofiansa kokonaan erilaisessa asennekentässä, kuin pari viimeksi kulunutta vuosikymmentä edustavat. Myöskään eksistenssifenomenologinen ajattelu ei välity kovin edustavasti Merleau-Pontyn kautta, ja pidänkin häntä enemmän marxilaisena havainnonpsykologina kuin eksistenssifenomenologina. Näyttöä tästä antaa se, ettei Merleau-Ponty (1945) käsitellyt juuri lainkaan todellisuuden olemassaoloa koskevaa ontologista ongelmaa vaan keskittyi luonnostelevaan teoriaa siitä, kuinka havainnot rakentuvat tietoisuuden ja ulkomaailman välisessä suhteessa. Sukupuolieron tahattomaan kiistämiseen johtanutta lopputulosta voidaankin pitää seurauksena tästä teoreettisluonteisesta lähtökohdasta, jossa ontologiset näkökohdat oli rajattu pois toisin kuin esimerkiksi Martin Heideggerin varsinaisessa eksistenssihermeneutiikassa.

Tuija Pulkkinen puolestaan tukeutui vuonna 1998 julkaistussa teoksessaan Michel Foucault'n ja Judith Butlerin ajatteluun, joista ensin mainittu edustaa poststrukturalismia ja konstruktionismia, kun taas jälkimmäinen tunnetaan *queer*-teoreettisen paradigman perustajahahmona. Petri Sipilä on tehnyt sukupuolella filosofoimisesta myös viihteellistä performanssia perustamansa Plastic Pony -ryhmän kanssa. Kyseessä on muovi- ja kumiasuja hyödyntävä pukeutumistrendi, jossa filosofisesti kiinnostavaa on se, mitä muovipukujen ja -kupujen alta lopulta löytyy. Heinämaa, Pulkkinen ja Sipilä onnistuivat käsittelemään aiheitaan sofistikoituneesti ja kiertämään suuren osan sukupuolisen olemusajattelun, sosiaalisen konstruktionismin ja uudemman *queer*-teorian ongelmista. Silti väitän, että ratkaisut olivat suureksi osaksi retorisia. Ne eivät tarjonneet mitään sellaista, joka ylittäisi sukupuolta ja seksuaalista kanssakäymistä koskevan arki ajattelun. Esimerkin sinänsä ketterästä linjanvedosta voi löytää Tuija Pulkkinen teoksesta *Postmoderni politiikan filosofia*. Hän sanoo näin:

Olen sosiaalisen konstruktionismin kannalla perusolemuksen oletta-
van essentialismin ja sosiaalisen konstruktionismin kiistassa. Ihmi-
sillä ei ole sellaista synnynäistä ruumiin tai mielen ominaisuutta,
joka saisi heidät eroamaan ”normaalista” seksuaalisuudesta. Mie-
lestäni alkuperäinen ruumiillinen tai henkinen eroavuus ei ole syy
ihmisen erilaiselle seksuaaliselle identiteetille. Samanaikaisesti kui-
tenkin puolustan identiteetin kategoriaa homo- ja lesbopolitiikassa.
Identiteetti on merkityksellinen poliittinen väline, eikä identiteetti ole
myöskään sattumanvarainen vaan syvästi merkityksellinen seikka
henkilön elämässä, jotakin jota ei voi erottaa persoonallisuudesta.

Tämä merkitsee, että en hyväksy sen enempää ajatusta, että
identiteetti on pysyvä ominaisuus kuin että se olisi valittu. (Pulkkinen
1998, s. 161)

Kirjoittaja hylkäsi biologisen olemusajattelun ja naturalistisen reduktio-
nismien, jotka kiistivät valintojen merkityksen kokonaan ja sijoittivat
seksuaalisuuden kulttuurin ulkopuolelle: luonnon tosiasiaksi. Toisaalta hän
kritisoi sosiaalista konstruktionismia ja *queer*-teoriaa. Kirjoittaja selviytyi
elegantisti myös identiteetin käsitteen aatehistoriasta. Modernina aikana
sukupuolta koskevat käsitykset olikin valettu hegeliläisten tai marxilaisten,
kulttuurisesti valmiina ja muuttumattomina pidettyjen seksuaali-identi-
teettien varaan. Niiden vangeiksi yksilöt aina uudelleen syntyivät. Libera-
lismien aikakaudella ihmisten ajateltiin olevan yksilöllisesti vapaita valitsi-
joita. Vasta postmodernistisen filosofian vaikutuksesta identiteettejä alet-
tiin pitää poliittisina muodostelmina, ja niitä koskeva väittely on korvattu
puheella identiteettipolitiikasta.

Pulkkinen tavoin kannatan myös itse identiteetin käsitettä. Itse-
reflektion kehämäisyyteen liittyvine heikkouksineenkin se on edelleen
hermeneuttisesti käyttökelpoinen, kun arvioidaan ihmisten itsetuntoa ja
vapauden asteita. Poliitiikan käsite puolestaan viitoittaa tietä moniin
herkullisiin taisteluihin.

Postmodernistisen ajattelun ongelmat painavat kuitenkin enemmän
kuin emansipaatiopolitiikan hedelmät. Olemusajattelun ja konstruktionis-
min välistä tietä on luikerreltu eteenpäin lähinnä sillä verukkeella, että
seksuaalisen käyttäytymisen käyttäytymislunne vaatii kiistämään myös
sukupuolta koskevan olemusajattelun. Postmodernistien lähtökohtanaan
pitämä ajatuskulku näyttää olevan seuraava: (1) Jos *sukupuolinen käyt-
täytyminen* hahmottuu vain normatiiviseksi ja vailla olemusta olevaksi
toiminnaksi, niin myöskään jaon homo- ja heteroseksuaaliseen käyttäyty-
miseen ei saisi antaa leimata tapojamme ymmärtää *sukupuolta* (eli jakaa
seksin osapuolia naisiin ja miehiin). Toisaalta (2) postmodernistit ovat aja-
telleet niin, että (a) kielletessä sukupuolieron kaksiarvoisuus olisi kiel-
lettävä myös homo- ja heteroseksuaalisuus, kun taas (b) kannatettaessa
kaksiarvoista sukupuolijakoa sitouduttaisiin automaattisesti jakamaan
myös sukupuolinen käyttäytyminen tiukasti kahtia homojen ja heteroiden
rajaviivaa pitkin. Edellä mainitut postmodernisteille ominaiset päättely-

kulut ovat nähdäkseni kestäättömiä. *Sukupuolieron kaksiarvoisuus* ei merkitse sen enempää *homojen kuin heteroidenkaan kieltämistä*, eikä siitä seuraa *seksuaalikäyttäytymistä koskevan dualismin myöntämistä*.

Pääongelma on, että *sukupuolista käyttäytymistä* koskeva argumentaatio on sekoitettu *sukupuolta* koskevaan argumentaatioon. Esimerkin antaa Pulkkinen teoksesta poimittu lainaus:

Sukupuolen käsite on normaalille ja normaalin rajoja luovalle ja varatioivalle tieteelle syvästi heteroseksuaalisen binaarilogiikan ehdollistama. Se noudattaa säännönmukaisesti yhteiskunnallisia sukupuolihierarkioita, ja uusintaa olemassa olevia sukupuoliikäytäntöjä. (Pulkkinen 1998, s. 164)

Sukupuolta ja sukupuolista käyttäytymistä ei ole nähdäkseni kytketty yhteen niinkään ”heteroseksuaalisessa binaarilogiikassa” vaan yllä mainitussa sitaatissa. Väitän, että kyseistä asiantilaa objektiivisena kuvauksena pitävä postmodernismi on itse aivan yhtä syyppää *sukupuolen* johtelemiseen *sukupuolisesta käyttäytymisestä* kuin kaikki muukin virheellinen ajattelu. Logiikkaa onkin vaikeaa löytää käsityksestä, että *sukupuolta* leimaisi *heteroseksismi*. Ihmisethän voivat *toimia* esimerkiksi heteroseksuaalisesti tai homoseksuaalisesti, kun taas sukupuoli on kiinteä *ominaisuus*, joka ei riipu eikä muutu sen perusteella, miten käyttäydymme. Sukupuoli kylläkin tekee mahdolliseksi sen, että voimme pitää käyttäytymistämme sitten hetero-, homo- tai biseksuaalisena. Yllä mainittu näennäisongelma ratkeaa siis helposti, kun miehenä tai naisena olemista koskeva argumentaatio erotetaan homo- tai heteroseksuaalisuutta koskevasta argumentaatiosta. Tätä Pulkkinen ei kuitenkaan tee.

Sukupuolta ja sukupuolista käyttäytymistä koskevien mielipiteiden sekoittuminen käy ilmi myös *Postmodernin politiikan filosofian* seuraavasta toteamuksesta: ”Samat henkilöt, jotka ’vähät välittävät sukupuolesta’ eivät välttämättä ole avoimesti ei-heteroseksuaaleja perheissään.” (Pulkkinen 1998, s. 160) Velvoittaisiko siis sukupuolesta vähät välittävä asenne olemaan myös ”ei-heteroseksuaali”? Miksi *sukupuolta* koskeva kannanotto yhdistetään jälleen *sukupuoliseen käyttäytymiseen*? Entä kääntäen: pitäisikö minunkin kiistää sukupuoliäni voidakseni olla homoseksuaali? Pelkään pahoin, että nämä asia-alueet on sekoitettu nimenomaan sukupuolta koskevissa tutkimuksissa. Niiden poliittisesti vapauttavia tendenssejä on perusteltu puuttamalla seuraavaan sinänsä virheelliseen ajatuskulkuun, joka on useimpien postmodernististen filosofioiden lähtökohtana ja kritiikin kohteena: (3) ’Jos hyväksytään sukupuolta koskeva olemusajattelu, niin pitää hyväksyä olemusajattelu myös tarkasteltaessa sukupuolista käyttäytymistä.’ Tätä ajatusta postmoderni feminismi on sitten pyrkinyt vastustamaan. Taistelut on kuitenkin käyty tuulimyllyjä vastaan, kun pälkähästä olisi päästy viittaamalla sukupuoliäni fenotyypilliseen lihallisuuteen ja erottamalla sukupuolta koskeva mielipiteenmuodostus käyttäytymisilmiöistä. Itse kannatankin *sukupuolta* koskevaa olemusajattelua mutta kritisin sellaista olemusajattelua, joka pyrkii tekemään myös *sukupuolisesta*

käyttäytymisestä kiveen kirjoitettua. Postmodernistisen ajattelun ongelmat johtuvat sukupuolieron ontologisen käsittelyn laiminlyömisestä.

3.2. Paperitiikerin pilkut

Taidehistorioitsija Leena-Maija Rossi julkaisi hiljattain teoksen *Heterotehdas – Televisiomainonta sukupuolituotantona* (2003), joka on kirjoitettu Suomen Akatemian *post doc* -tuotantona. Anoin myös itse samasta lähteestä tutkimustukea seksuaalisuutta käsittelevää hankettani varten, mutta hakemus diarioidiin tyhjin toimin. (Ks. tapausselostetta teoksessani *Contra Academia*.) Koska aiheesta on nyt olemassa tämä tutkimus, kiteytän omat teesini kahteen argumenttiin. Ensimmäinen koskee aiheeseen liittyvän sosiodynamiikan taustoittamista ja toinen käsitteellistä suuripiirteisyyttä, jonka mukaisesti sukupuolinen käyttäytyminen ja sukupuoli on kytketty yhteen tässäkin teoksessa jo nimeä myöten.

Teoksen havainnot visuaalisen kulttuurin ilmiöistä ovat tarkkanäköisiä, mutta kirjoittaja tyytyy lähinnä *kuvaamaan* niitä. Hän ei analysoi riittävästi sitä, mistä voi johtua, että sukupuolisuutta koskevien normien muutokset ovat tapahtuneet nimenomaan mainonnan ja muun populaarikulttuurin johdolla. Käyttäytymisvariaatioiden tuotteistaminen näyttelyesineiksi saattaa kertoa esimerkiksi siitä, että erilaisuutta ei koeta vieläkään kovin luontevaksi osaksi elämää vaan enemmänkin teennäisrooliksi, jolla tavoitellaan huomiota. Mutta arvoasenteissa on saattanut tapahtua myös aitoa muutosta, kun homoja, lesboja ja transseksuaaleja ei arvoteta enää yksiselitteisen kielteisesti vaan pidetään vain mielenkiintoisina friikkeinä. Trendihurmion pärskeissä olisi voinut pohtia enemmän sitä, kuinka ideologista oma ”edistyksellisenä” pidetty aikamme on. Kontekstualisoidessaan itsensä nykyaikaan tekijä olisi voinut myös etäännyttää itseään siitä nähdäkseen, että muodikkaina pidetyt sukupuolisuuden nykytarkastelut ovatkin aivan yhtä ”moderneja” kuin lipevän vauhdikkaina pidetyt *Kotilieden* mainokset, joissa tiedusteltiin 1950-luvun henkeen sopivasti, ”joko teillä on se priimuskeitin”. Sukupuolen etsiminen liikkeen, vauhdin ja mediamaailman pyörteistä edustaa eräänlaista retrospektiivistä tapaa tehdä tutkimusta. Aika muuttaa myös sen itsensä helposti pelkäksi ironian parodiaksi, kun huomataan, että 2000-luvullakin homoseksuaalisuutta etsittiin ketsuppijojan hymykuopista.

Toinen huomautus koskee sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen teemaa. Myös *Heterotehdas* koettaa vastata kysymykseen, mikä tai mitä on sukupuoli:

Sukupuoli muotoutuu esityksistä, kuvista, mallisuorituksista ja niiden jäljittelevästä tavoittelemisesta, siteeraamisesta ja ruumiillisista tyyleistä. [...] Sukupuoli on ideologiaa, sopimuksia, neuvottelua ja uusintamista. Se on myös konflikteja, politiikkaa ja joskus vallan-

kumouksellisiakin suorituksia. Sukupuoli muuttuu ajassa ja paikassa; se on historiallinen ja kontekstisidonnainen rakennelma. (Rossi 2003, s. 12)

Edellä lausutun mukaan sukupuoli voi riippua melkein mistä tahansa paitsi siitä, mihin *se* on kiinnitetty. Sukupuoleen liittyy ilman muuta konflikteja ja politiikkaa, mutta nehan eivät *ole* sukupuoli. Lauselma, jonka mukaan sukupuoli ”muuttuu” ja on ”rakennelma”, tuskin on kovinkaan tosi. Käsitys, että sukupuoli on ”neuvottelua”, muuttaa sukupuolen lopullisesti pelkäksi paperitiikeriksi, ja lähes huvittava on ajatus, että sukupuoli voi olla myös ”siteeraamista”. Mainittakoon, että yllä olevasta sitaatista on kastrottu vain sisäviite, jossa kiitollisuudenvelka ajatusten alkuperästä oli palautettu telaketjufeministi Judith Butlerilta lainattuihin lauseisiin.

Hänen mukaansa sukupuoli on muotoutunut ”pakottavan toiston seurauksena”, mutta vähintään yhtä suggeroivaa on postmodernistien oma toistopakko, jossa seksuaalivähemmistöjen emansipaatio tehdään riippuvaiseksi sukupuolijaon kiistävästä ajattelusta. Kas näin:

Sukupuolella ei Butlerin mukaan ole varsinaisesti alkuperää, eikä sukupuolittunut oleminen ilmaise mitään subjektin sisimmästä kumpuavaa ydinsukupuolta. *Sama pätee seksuaalisuuteen*: heteroseksuaalisuus ei tästä näkökulmasta edustakaan ainoaa luonnollista peruseksuaalisuutta vaan ainoastaan yhtä seksuaalisuuden muotoa, jota tuotetaan, ylläpidetään ja normalisoidaan valtavien kulttuurisain satsauksin. (Rossi 2003, s. 12–13)

Olen myös omasta puolestani arvostellut heteroseksismiä valtavien kulttuurisain uhrauksin. Yhtä paljon olen sijoittanut siihen, että Suomen Akatemia, tutkijakoulut ja muut hautomot saataisiin ymmärtämään sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen ero. Koen jo dostojevskilaista sääliä niitä heteroveljiäni kohtaan, jotka ovat heteroutensa vuoksi joutuneet myös sukupuoltaan koskevien hyökkäysten uhreiksi. Heteronormatiivisuuteen kohdistuvan arvostelun siivellä on koetettu kieltää mies. Sukupuolta ja maskuliinisena miehenä olemista vastaan kamppaileminen on ollut yhtä ideologista kuin pelkkä heteronormatiivisuus itse. Eikö esimerkiksi homo saisi olla Mies, jos on?

Sen sijaan kansainvälisien kuuluisuuksien referoiminen näyttää olevan aina turvallista. Jos sukupuoli on pelkkä diskursiivinen muodoste, on sukupuolisista kokemuksistakin vaarassa tulla pelkkää lahjatonta logosentrismiä.

3.3. Sukupuoli Kristiina-instituutissa ja Karoliinisessa Instituutissa

Queer-teorian asiaa on ajanut myös taidehistorioitsija Annamari Vänskä, joka on toiminut ”Pornoakatemiaksi” nimetyn projektin rahoittamana tutkijana. Väitöskirjassaan *Vikuroivia vilkaisuja* (2006) hän pohtii muun muassa sitä, ”miten pornoksi leimatuilla visuaalisilla esityksillä tuotetaan tietoa haluttavista ja ei-haluttavista ruumiista, sukupuolista ja seksuaalisuuksista.” (Seloste Annamari Vänskän tutkimustoiminnasta löytyy esimerkiksi ”Pornoakatemian” internetsivuilta.) Hänelle voisi vastata naisyttämuksesta kritisoimaan antautuneiden Jussi K. Niemelän ja Osmo Tammisaloon sanoin, että kuulehan sie Vänskä, pornoksi leimattua materiaalia tuotetaan siksi, että se ”kiihottaa ja myy” (aivan kuten kirjoittajat totesivat ”Keisarinna”-blogissaan ja jutussaan ”Pseudotiede on pesiytynyt yliopistoon”). Leimallista Vänskän teoksen nimessä on sen viittaus ”katsomiseen”, johon feministien mukaan sisältyy fallista vallankäyttöä ja jota vastaan sohiminen puolestaan kertoo eräänlaisesta symbolisen kastraatio-uhkauksen esittämisestä – aivan niin kuin myös kirjan ilmeisenä esikuvana ollut Donna Harawayn teos *Primate Visions* (1989). Se, että Harawayta on pidetty metatason analyysia tekevänä postfeministinä ja postgenderistina, tuntuukin hänen omat sitoumuksensa huomioon ottaen ennenaikaiselta.

Minulla ei ole paljoa lisättävää Niemelän ja Tammisaloon sittemmin julkaisemaan pamflettiin *Keisarinnan uudet (v)aatteet* (2006), jossa naisyttämuksen poliittisuus ja puolueellisuus julkisesti osoitettiin – paitsi että sukupuolieron kaksiarvoisuuden myöntävään tulokseen olisi voinut päätyä myös ei-biologisin argumentein: viittaamalla siihen, että sukupuoli on arkisessa ja fenomenologisesti avautuvassa havaintomaailmassa merkityksellinen lihallinen ominaisuus. En myöskään pidä Niemelän ja Tammisaloon tapaan feministejä ja naisyttämijöitä ”pseudotieteilijöinä”, sillä objektiivisen totuuden saavuttamattomuuden vuoksi ei sukupuolta ja seksuaalista käyttäytymistä koskevissa asioissa voida tavoittaa sellaista ehdotonta ja oikeaa tietoa, jota induktioon ja empiriaan perustuvat luonnontieteet vaativat. Subjektivismi ja relativismi, tulkitseminen ja totuuden teoriariippuvuus on hyväksyttävä ihmistieteiden ja käyttäytymistieteiden perustaksi.

Tästä huolimatta yhdyin Niemelän ja Tammisaloon analyysiin siitä, millaista naisyttämuksen harjoittama *tiedepolitiikka* on ollut. Se on perustunut neljään metodiseen harha-askeleeseen, joita jo Daphne Patai ja Noretta Koertge käsittelivät feminismikriittisessä teoksessaan *Professing Feminism* (”Feminismin julistaminen” 1994). Naisyttämijöitten harjoittama *täyshylkäys* on sisältänyt syytöksen tieteen patriarkaalisuudesta ja miesten yksiselitteisen tuomitsemisen. *Sanamagia* puolestaan on ollut *genderin* pitämistä biologista sukupuolta todellisempana. Se on hyödyntänyt oletusta, että lausumalla taikasanat ”sosiaalinen konstruktionismi” saadaan sukupuoli ja siihen liittyvät luonnolliset varusteet katoamaan. *Ideologinen valvonta* puolestaan on kattanut poliittisen mission asettamisen tosi-seikkojen edelle, ja *biokielto* on ollut aivojen pitämistä ainoana sukupuolielimenä. Siihen on usein liitetty oletus, että tajunta on vain heijastusta

yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Vakuuttavimman näytön tämän valvontakoneiston toiminnasta antoi muuan minulle tuntematon Anita Seppä (2006, s. 14), joka kirjoitustemme johdosta antautui solvaamaan minua, Niemelää ja Tammissaloa ”äärioikeistolaisiksi” omissa vastakritiikin muotoon laadituissa sitruunaisissa sepityksissään.

Yllä mainittu tuomio riittää varmasti kurtistamaan kokoon karvaisimmatkin kivekset, eikä Pate Mustajärven mainintaa ”kersantti Karoliinasta” enää tarvita. Yliopistossa, jossa demarikin on ”oikeistolainen”, kriitikolta näyttää jääneen huomaamatta, ettei myöskään hänen oma ilmeinen vasesmistolaisuutensa ole tieteen eikä filosofian arvo. Se, että Niemelän ja Tammissalon teos ilmestyi nimenomaan ”pamfletin” muodossa, kertonee tosiasiaista, että naistutkimus on niin pahasti omien paradigmojensa ja diskurssiansa vanki, että tieteellisen kritiikin on ilmestyttävä ”pamflettina”, jollaiseksi se helposti leimataan tullessaan Suomen Akatemian rahoituksella perustettujen turvamuurien ulkopuolelta. Vaikka Niemelän ja Tammissalon teosta voidaan pitää naturalistien sarkastisena ilkeilynä kaikkea vähänkin epäilyttävää ajattelua vastaan, se antaa terveellisen muistutuksen siitä, kuinka eri tavoin sukupuolta tutkitaan Helsingin yliopiston Kristiina-instituutissa kuin Tukholman Karoliinisessa Instituutissa. Siksi myös naistutkimukseen liittyvän kuplan puhkaisemisesta alkanut kohu on analyysin arvoinen.

3.4. *Succès féminins*

Aikana, jolloin julkaisu- ja rahoituspäätökset tehdään kustantamoiden ja lehtien Martta-kerhoissa, on eriävien mielipiteiden esittäminen suotavaa. Esimerkiksi Gaudeamus ei ole julkaissut vuosikausiin muita sukupuoli-suutta käsitteleviä teoksia kuin postmodernistista ja *queer*-teoreettista lorua toistelevia kirjoja. Esimerkin julkaisupolitiikan yksipuolistumisesta tarjoaa Taina Kinnusen ja Anne Puurosen toimittama *Seksuaalinen ruumis* (2006), jossa sukupuolieron biologinen ja fenomenologinen kaksiarvoisuus ylimalkaan kiistetään. Kokoelmateoksen artikkeleissa puhutaan paljon ”biseksuaalisuudesta” ja ”lesboidentiteetistä”, mutta kirjasta puuttuu tavallisten homo- ja heteromiesten näkökulma. ”Sosiaalista sukupuolta” pidetään taaskin todellista sukupuolta tärkeämpänä, vaikka *gender* ei ole sukupuoli. Teoksessa käsitellään sujuvasti esimerkiksi silikoni-implanttien seksuaalisuutta mutta unohdetaan, että *butch-femme*-tyyppinen ristiin puukeutuminen ei suinkaan *tee* naista mieheksi – eikä miestä naiseksi. Sen sijaan kokoelman artikkelit täyttyvät jargonista, joka perustuu Judith Butlerin ja Michel Foucault’n kritiikittömään referoimiseen ja siteeraamiseen. Kirjoittajien ponnistukset keskittyvät kieltämään eksistenssifilosofisesti olemassa olevan ja kokemuksellisen sukupuolen, ja tämä onkin aihe, jota teoksessa kierretään kuin kissa kuumaa puuroa. ”Ruumiillisuuden” teema osoittaa koko ajan sukupuoleen ja seksuaalisuuteen, mutta

käytännössä teos antaa näytön siitä, kuinka asioiden filosofiset tarkastelut onnistutaan laiminlyömään linkoamalla aihe *queer*-teoreettiseen sanamagiaan, joka elää omalla kiertoradallaan. Asialla ovat olleet muiden muassa Pia Livia Hekanahon tapaiset biokiellon ja täyshylkäyksen kannattajat, jotka leimaavat kaiken omasta diskurssistaan poikkeavan ajattelun ”epätieteelliseksi” mutta joita itseään ei saisi kyseenalaistaa, sillä heillä on uskonto.

Ja sitten ikävä totuus: kyseisen kirjan toimittajat tilasivat myös minulta artikkelin kokoelmansa varten, ja kirjoitinkin sellaisen, mutta havaittuaan, että edustan kriittistä näkökantaa sukupuolieron kiistävään *queer*-teoriaan, toimittajat rajasivat kirjoitukseni tylysti pois kokoelmasta. Tämä antanee riittävän näytön Niemelän ja Tammisaloon kuvaamasta ”ideologisesta valvonnasta”. Toisen huonon esimerkin siitä, kuinka julkaisupoliittikkaa tehdään feministien ehdoilla, tarjoaa Anna Mäkelän, Liina Puustisen ja Iiris Ruohon toimittama *Sukupuolishow* (2006), joka väittää olevansa ”ensimmäinen perusteos feministisestä mediatutkimuksesta”. Todellisuudessa kyseessä on jo vähintään kymmenes Gaudeamuksen julkaisema feministisepoliittinen kirja, joista yhtenä esimerkkinä voi mainita myös Johanna Oksalan ja Laura Wernerin toimittaman teoksen *Feministinen filosofia* (2005). *Naistutkimus* sinänsä voinee olla jollakin tavoin tutkimusta, mutta *feminismi* on tiedepoliittinen ideologia, joka pyrkii sivuuttamaan tieteen apodiktisen eli ennakkoehdottomuuteen pyrkivän ihanteen.

Kurjaa on, että niin kirjoittajat kuin kustantajakin pyrkivät esiintymään koko seksuaalivähemmistöliikkeen nimissä, vaikka heidän mielipiteitään eivät kannattaisi sen enempää tavalliset homomiehet kuin -karhutkaan. *Sukupuolishown* väite siitä, että julkisuus tapahtuu muka miesten ehdoilla ja miesten hallitsemassa mediassa, on surkuhupaisa aikana, jolloin televisiostakin tulee vain monikulttuurista ohjelmaa. Huolestuttavan merkin sananvapauden kaventumisesta antaa myös Seta ry:n julkaiseman *Z*-lehden nykyinen umpikuja ja lopettamisuhka, johon ajaututtiin miesten tultua syrjäytetyiksi lehden teosta kokonaan.

Paradigmaan sitomisella on ollut tiedepoliittinen tehtävänsä osana naisemansipaatiota, mutta mihin feministit ovat kyseisen kollektivismin kautta vapautuneet ja mistä? Patriarkaatin tilalle on asettunut matriarkaatti, kun *sukupuolijärjestelmien* tutkimusta nimitetään nyt vain ”naistutkimukseksi”. Sukupuolieron sosiologisperäinen kiistäminen viitanee eräänlaiseen kompensatioon, jonka kautta maskuliinista terää yritetään katkoa sanan säilällä. Vertauskuvallisen näytön siitä antaa Taina Kinnunen vihaisessa kirjoituksessaan ”Tammisaloon kritiikin kärki hukassa”. *Tieteessä tapahtuu* -lehdessä 2/2006 julkaistun jutun otsikosta on tässä yhteydessä korostettu sana ”kärki” (jonka symbolinen merkitys korostuu tietysti jo muutenkin). Samantyyppiseen katseiden kastroimiseen syyllistyi myös Kristina Rolin (2006, s. 57). Hän puolestaan lausui niin kuin entinenkin likka, joka rukkaset sai, että ”*Näyttö* naistutkimuksen epätieteellisyydestä jäi esittämättä”. Tyypillisen esimerkin naiivin symboliikan viljelemisestä tarjosivat lisäksi Hekanaho ja Tuhkanen (2005), jotka päättivät erästä omaa artikkeliani kritisoivan kirjoituksensa sanaan

”jokeri”. Se lienee ”halun kohteen”, peniksen, vertauskuva, jonka tiedostamaton käyttäminen menettää kuitenkin metaforallisen tehonsa. ”Sokeisiin pisteisiin” (s. 8, 11) viittaaminen puolestaan edustanee heidän esityksessään kastraatiouhkausta, ja tarkalle lukijalle tämäkin teksti irvistää riviensä ja ”lacanoittensa” väleistä.

Ainakaan fenomenologian kanssa feministien ajattelulla ei voi olla paljoakaan tekemistä, sillä niin Merleau-Pontylle kuin Sartrellekin näkemiseen perustuva havaintojen teko oli mitä loistavinta filosofiaa, ja Sartre tähdensi suorastaan ajattelevansa silmillään (ks. Hankamäki 2003, s. 142). Ikääntymisestä johtuva sokeutuminen koituikin lopulta hänen kohtalokseen. Sikäli kuin katseella tapahtuva maailman hahmottaminen paljastaa ympäristöstämme myös paljon kaunista ja katsominen sinänsä voidaan kokea mitä lempeimmäksi sympatian osoittamiseksi, on mielestäni outoa, että feministit itse liittävät näkemiseen ja katsomiseen paljon epäluuloja ja oletuksia ihmisten pahoista aikomuksista. Eivätkö he koe olevansa *tarpeeksi* katsottuja tai katseiden kohteiksi objektivoituja voidakseen kokea olevansa myös ”halun” kohteita ja päästäkseen säätelemään heteroseksuaalisten miesten tarpeentyydytystä? Jostakin tällaisesta kyseisessä silmien puhkomisessa lienee kysymys.

Vaikka miehet ovatkin feministien mielestä pahoja ja tarpeettomia, minusta olisi kiintoisaa tietää, mitä sanottavaa naistutkijoilla on tieteellisistä asiakysymyksistä sen sijaan, että he nyt keskittyvät perforoimaan vain omaa asemaansa. Feministinen teoria on kiinnittynyt liaksi itseään puskuroivaan klitorisen orgasmin vaiheeseen, kun sen kannattaisi pyrkiä ”zu den Sachen selbst”: varsinaiseen vaginalliseen orgasmiin.

Mikäli sukupuolieron kaksiarvoisuutta kannattavat näkemykset joutuvat myös kustantamoissa jatkuvan kuohitsemisen ja sensuuriuhan kohteiksi, se osoittaa, että kriittisillä äänenpainoilla voi olla kansainvälisestikin kumouksellista merkitystä. Sitä ei suinkaan vähennä, vaikka joku löisi kirjojamme kerran tunnissa kirveellä ja huutaisi kadulla, ettei kirjoittajilla muka ole ”tieteellistä pätevyyttä” – kuten Anita Seppä, joka arvioi, ettei kirjoituksiani julkaisi *Niin & Näin* -lehden lisäksi mikään muu tieteellinen lehti (Seppä 2006, s. 14). Tosiasiassa tutkimuksiani ovat kirjankustantamoiden lisäksi julkaisseet muiden muassa *Tiedepolitiikka*-lehti ja *Sosiologia*-lehti. Tällaisessa vasta-argumentaatiossa asia onkin pyritty esittämään niin, että esimerkiksi Niemelällä ja Tammisalolla ei olisi tieteellistä pätevyyttä, koska kumpikaan heistä ei ole tohtori. Kyseiseen *ad hominem* -argumenttiin voidaan lisätä, ettei tieteellisten argumenttien esittäminen edellytäkään muodollista asemaa, vaan niitä voidaan esittää myös tutkinnoista ja virka-asemista riippumatta. Tilannetta voidaan tulkita myös niin, että naistutkimukseen liittyvät ongelmat ovat ilmeisiä, koska aivan tavalliset rivitutkijatkin voivat havaita ne. Myöskään vaatimus julkaista kansainvälisissä aikakauskirjoissa ei merkitse, että se edistäisi totuuden esilletuloa, sillä juuri kansainväliset aikakausjulkaisut ovat paradigmaattisen pelin pahimpia kyntöpeltoja, eikä edellä esitettyä Sepän kiistakirjoitusta julkaisisi varmasti mikään tieteellinen aikakauskirja.

Akateemisen sananvapauden ei pidä olla vain julkaisijoiden oikeutta valita, mitä painetaan. Se on ennen kaikkea kirjoittajien oikeutta lausua näkemyksensä ja yleisöjen oikeutta tietää. Artikulaatioresursseista käytävien kiistojen rajuus kertonee heteroseksuaalisen valtakulttuurin sisäisistä ristiriidoista ja eräänlaisesta sukupuolten yhteensopimattomuudesta, eikä domina-rooliin laittautuneiden naistutkijoiden asenne taida olla hyväksi myöskään mies–nais-suhteille yhteiskunnassa. Niin feministien kuin naturalistienkin kannattaisi vältellä kolhimasta toisiaan enempää kuin heidän asemansa edellyttää. Niinpä myös feministit voisivat löytää ”sisäisen Hankamäen” omasta minästään, kun taas naturalistit voisivat etsiä henkistä Animaansa sielustaan. Minulle feministien ja sosiobiologien sanasodasta on välittynyt – ei kovin kaunis eikä intellektuaalinen – vaan hieman surullinen kuva *omaa itseään* ymmärtämättömistä osapuolista, joilla on toisiaankin pahempi vihollinen: pinnallisuus.

Eräänä syynä siihen, miksi tutkijanaiset ovat arvostelleet miehiä varsin pidäkkeettömästi, lienee se, että puhuessaan naiset luottavat *vastuun* olevan vain mieskuulijoillaan, ja miesten oletetaan olevan imarreltuja siitä. Kyseessä lienee eräänlainen peniskateuden kompensatio, jossa maskuliinista terää yritetään katkoa käymällä karpäslätkäsotaa miehiä vastaan. Naisten aggressiivisuus tieteissä ei lienekään vihamielisyyden ilmausta vaan suosion ja tunnustuksen tavoittelua. Sen vuoksi minusta olisi ihanaa nähdä, että feministitkin pystyisivät *nauttimaan* jostain ja sanomaan jotain sisällöllistä. Monet naistutkijat tunnustavat nyt omaksuneensa vain poliittisen lähetystehtävän, jota he kutsuvat ”pervouttamisen ideologiaksi”. Esimerkin tarjoaa Pia Livia Hekanaho väitöskirjassaan *Yhden äänen muotokuvia*, jossa hän luonnehtii pyrkimyksiään juuri tällä termillä (Hekanaho 2006, s. 4). Oman mission tiedostaminen ja mainitseminen eivät kuitenkaan pelasta kirjoittajaa syytökseltä, joka koskee tieteen uhraamista irrationalismille.

4. POSTMODERNISMIN JÄLKISANAT JA TULEVAISUUDENKUVAT

Edellä esittämäni yksilöidyn kritiikin jatkoksi etenen seuraavaksi tarkastelemaan, millä tavoin sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen tutkiminen on suhteutunut aistimellisuuden tutkimiseen ja esteettisiin yhteyksiin. Onko muodikkaaksi koettu liikkeen, massakulttuurin ja arkiestetiikan yhteyksissä nähty sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkiminen ollut loppujen lopuksi mitään muuta kuin vanhan taiteilijamyytin siivellä ratsastamista? Asiasta voidaan piirtää tämän luvun alussa (4.1. ja 4.2.) esitettävä aikajana.

Tutkimukseni kappaleessa 4.3 luonnostelen postmodernistiselle ja *queer*-teoreettiselle sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen tutkimiselle vaihtoehdon, jonka tarkoituksena on ratkaista tärkein osa kyseisiin tutkimusperinteisiin liittyvistä sekä niiden itsekin tunnustamista ongelmista. Lähtökohtanani on tällöin sukupuolen ontologiseen analyysiin liittyvä teoria, joka havainnollistaa, millä *tutkimustasolla* ja millaisin *tematisaatioin* (eli näkökulmanasetteluin) edeltävää tutkimusta on tehty. Tutkimustasojen erot olisi tärkeää ottaa huomioon kaikessa tulevassa sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen tutkimisessä. Luonnostelemani malli pyrkii suhtautumaan tieteellisen tutkimuksen lähtökohtiin rakentavasti ja uudistavasti. Siten se pyrkii tarjoamaan tieteelle filosofisen ja käyttökelpoisen kehitysaskelen, mikä oikeuttaa puhumaan epäonnistuneiksi osoittautuneiden ajattelutapojen kumoamisesta.

4.1. Seksuaalisuus estetiikassa

Sukupuolisen ruumiin taiteelliselle esittämiselle oli 1970- ja 1980-luvuilla tyypillistä se, että sukupuoleen liittyviä merkityksiä etsittiin raa'an ja väkivaltaisen esillepanon kautta. Verellä ja ulosteilla mässäilyä harrastivat Jean Genet'n pohjustamassa hengessä muiden muassa Rainer Werner Fassbinder ja Peter Greenaway. Nykyajan näkökulmasta heidän hankkeensa muistuttavat eräänlaisesta vieraantuneisuudesta. Myös seksuaalivähemmistöt olivat tuohon aikaan niin etäällä seksuaalisuutensa adekvaatista toteuttamisesta, että ne koettivat etsiä omaa seksuaalista olemassaoloaan rajatilojen tavoittelun kautta. Näin myös seksuaaliset kapinamuodot leimautuivat sen saman kristillisen sääntökulttuurin kautta, jota niillä yritettiin vastustaa. Tuloksena oli sadomasokistista rimpuilua. Ilmaisuvoiman etsintä törkytaiteen keinoista merkitsi ajautumista efekteillä ja ärsykkeillä leikittelyn vangiksi, mutta vereen, väkivaltaan ja karkeuksiin vetoaminen oli epäonnistunutta myös identiteettioliittisesti. Se, että vähemmistöt haudattiin taiteellisissakin representaatioissa kau-

laansa myöten kuraan, oli suora seuraus siitä yhteiskunnallisesta tosiasiasta, että heteroseksuaalinen valtakulttuuri oli pitkäksi ajaksi kieltänyt homo- ja biseksuaalisten ihmisten elämästä aidon hellyyden ja rakkauden ilmaukset.

Jean Baudrillard (1986) kuvasi kehitystä osuvasti kysymällä, mistä tuohon ajankohtaan liittyvä sukupuolieron kiistämishalukkuus juonsi juurensa ja mistä se saattoi kertoa. Kun seksuaalisen vapautumisen aika oli ohi 1980-luvulla, ei haluttu etsiä enää vain seksiä, vaan alettiin pohtia sitä, mitä on sukupuoli. 1970-lukua leimanneiden orgioiden jälkeen ei tasa-painoiltu halun ja tyydytyksen välillä vaan oman sukupuolisen identiteetin ympärillä. Tavallaan tämä oli johdonmukaista. Kun on saavuttanut vapauden, on pakko alkaa kysellä itseltään, kuka oikeastaan on: Mitä sukupuolta olen? Olenko seksuaalinen, tai mihin sukupuoliero perustuu? (Baudrillard 1986, s. 95–96) Subliimiin seksin kieltämiseen saattoi vaikuttaa aids-ilmiö, joka riisti ihmisiltä vapaan seksin. Toisaalta myös pidättäytyminen seksistä voitiin nähdä seksuaalisen vapauden ilmaisuna, eräänlaisena seksuaalisten yllykkeiden ”pakottavuudesta” luopumisena.

Tässä mielessä postmodernistit katsoivat taistelevansa vapauden haaveen hyväksi. Baudrillardin kannalta postmodernismi voidaan nähdä itsen havainnoimisessa tapahtuneena muutoksena, historian vaiheena, jonka tarkoitus oli todistella seksuaalisuudelle annetun etusijan häviämisestä. Postmodernistithan pyrkivät murhaamaan myös ukko-Freudin, jonka mukaan kaikki, mitä teemme, viittaa seksiin. Postmodernistien käsityksen mukaan seksuaalisuudelle kuului toisarvoinen asema, joka sillä katsotaan olleen modernia yhteiskuntaa edeltäneissä yhteiskunnissa. Heidän toiveensa oli, että seksuaalisuus poistuisi muiden, kenties vaikuttavampien, kysymysten paikalta, joita olivat esimerkiksi syntymä, maine ja kuolema. Ajatus oli, että maskuliinisuus ja feminiinisyys hajoaisivat viimein kokonaan, ja jäljelle jäisi vain lajitelma yksilöllisiä ja itseensä viittaavia sukupuolia. (Baudrillard 1986, s. 98–99) Tämä tuskin kuitenkaan voi vastata sukupuolen olemusta kovinkaan hyvin, koska silloin sukupuoli kadottaisi toisiin ihmisiin viittaavan luonteensa kokonaan. Miesten ja naisten yhteinen uhanalaisuus syntyykin nyt miehenä olemisen tai naisena olemisen kieltämisestä.

Tämän päivän yhteiskunnassa postmodernistien projektit on valjastettu normatiivisten piilofunktioidensa toteuttamiseen, kun sukupuolen kieltämisvimma on korvannut entisille ajoille tyypillisen seksinkieltämisen. Siinä, missä viktoriaaniset tädit ärsyttivät seksiä janoavia ihmisiä omilla normeillaan, postmodernistiset sukupuolieron kieltäjät toteuttavat nyt samaa sadistista nautinnonhaluaan kieltämällä seksin keskeisen välineen, sukupuolen. Sukupuolen kieltäminen on seksin kieltämisestä. Se ilmaisee rukoilijasirkkojen ja sädekehänunnien aggressiota ja kohdistuu voimakkaimmin nimenomaan miehiin. Sen mukaan esimerkiksi akateemista tutkimustukea ei myönnetä, jos tutkija ei ole sukupuolieron kiistävälle tiedepolitiikalle tottelevainen. Kyse on perimmältään samasta ahdistelusta kuin 1800-luvun yhteiskunnassa. Moinen politikointi on kuitenkin paitsi

teoreettisesti himmeää, myös tiedepoliittisesti moraalitonta, täysin moraalitonta.

”Tieteelliseksi” naamioitu seksuaalisuuden tutkiminen onkin nyt mahdollista vain sukupuolieron kieltämisen varjossa. Tutkimustukea saa, jos seksistä puhuessaan ei mainitse lainkaan sanaa ”seksi”. Ehdotettuani teoksessani *Dialoginen filosofia* (2003, s. 198), että Helsingin yliopistoon perustettaisiin miestutkimukseen keskittyvä *Tom of Finland* -instituutti, muutamat *queer*-tutkijat onnistuivat perustamaan Kristiina-instituutin yhteyteen ”Pornoakatemiaksi” nimeämänsä projektin. Näyttöä sen toiminnasta antaa tosiasia, että projektin johtajan tutkimussuunnitelmassa homoseksuaalisuudesta puhuttiin mainitsematta juurikaan sanaa ”homoseksuaalisuus”. Tätä pidetään näköjään sellaisena ihanteena, josta kansainvälisten asiantuntijoiden raati palkitsee tutkijanpaikalla. Myös Suomen Akatemia rahoittaa sukupuolieron kieltävien henkilöiden toimintaa, jotta he voisivat jatkaa politikointiaan yliopistoissa. Tosiasiassa tiedeyhteisöllä ei ole oikeutta aiheuttaa toisille jäsenilleen sen kaltaista vahinkoa, jota postmodernistien kansainvälisesti organisoitunut puolueellisuus tuottaa kiistämällä tutkimustuet meiltä.

Sukupuolen näkeminen ei-kaksiarvoisessa tai ”desentralisoidussa” (hajautetussa) viitekehyksessä ei olekaan merkinnyt vapautumista vaan vapauden rajoittamista. Vaikka myös Baudrillardia on syytä pitää postmodernistina, häneltä löytyi myös kykyä irtautua roolistaan omaan perinteeseensä liittyvien itsearvioiden tekemiseksi. Baudrillardia jäljitellen voisi sanoa, että postmodernismin keinoilla ”vapautunut” on kuin äänestäjä, joka muuttaa mielipidettään mielipidetiedustelun eikä omantuntonsa mukaan – vain nähdäkseen vallassa jonkin edustamansa symbolimuodostelman, jota hän kannattaa siihen liittyvän tunnelman eikä tosiasioiden vuoksi. Hän siis vaihtaa sukupuolta, vaatteita ja tapoja muodin eikä kokemuksensa perusteella.

Postmodernistisen ajattelun vaikutuksesta filosofiassa ja populaarikulttuurissa on vallinnut eräänlainen *syvällisyyden kielto*. Sen mukaan mikään ei ole totta eikä epätotta, eikä mikään ole oikein tai väärin, saati että yksilön kokemuksilla tunnustettaisiin olevan merkitystä. Samalla, kun postmodernismi on kiistänyt syvällisyyden, se on pyrkinyt kieltämään henkisen elämän merkityksen väittämällä, että syvyys on pinnassa: kyyvyssä sulautua massoihin, kokea näennäistä iloa sekä nauttia ilman huolta tai varsinaista tyydytystäkään. Siinä mielessä postmodernismi on velkaa hilpeänä tunnetulle 1920-luvun modernismille. Omituista on, että maassamme julkaistuissa estetiikan ja taidehistorian alaan kuuluvissa tutkimuksissa juuri kukaan ei ole vaivautunut pohtimaan, millä tavoin nämä ”ruumiillisuudesta”, ”aistimellisuudesta” ja ”lihallsuudesta” puhuvat työt myös toistavat sitä 1930-luvulle ominaista materialismia, joka johti totalitaariseen ihmiskuvaan ja sitä kautta suursotiin ja väkivaltaan. Myös modernismissa ja sen post-ilmiössä saattoi olla kyse eräänlaisesta nekrofiilisen destruktiivisuuden muodosta, joka huipentui dekonstruktiossa. Tämä herättää epäilyn, kunpa kyse ei olisi akateemisen yhteisön *omasta* vapauden kammosta ja rakastumisesta tuhon voimiin, samasta, jota

Erich Fromm kuvasi tutkimuksissaan (1976). Soveltaen lausuttuna ajatus on, että pako yksilöllistymisen haasteisiin liittyvästä vapaudesta tieteen kollektiiveihin tuotti tutkijakunnalle ahdistusta, jota se pyrki lievittämään joko pakenemalla kirjastojen kellareihin tai lyömällä säpäleiksi lautasia. Tällaisessa vasaralla tiskaamisessa ei ollut kuitenkaan kyse Nietzschen harjoittamasta vasaroinnista, joka tarkoitti alun perin pelkkää ääniraudalla pimputtelua: uskontojen ja filosofioiden tarkastelua sekä kokeilua, kuinka ne soivat.

4.2. Ollako outo?

Sex-gender-erottelu leimasi 1980-lukua ja sen kritisointi 1990-luvun alkua. *Queer*-teoria, joka tuli muotiin 1990-luvun puolivälissä, oli postmodernistisen ajattelun äärimuoto. Se julisti olevansa aikaansa edellä kiistämällä vähemmistöt, enemmistöt ja kiinteät identiteetit. Niinpä sille ei ole olemassa homoja, lesboja, naisia eikä miehiä vaan ”outoja” (engl. *queer*) ihmisiä. Sana *queer* on kerännyt epäileviä katseita myös seksuaalivähemmistöliikkeen omalta taholta. On kysytty, merkitsikö siirtyminen vahvoja seksuaali-identiteettejä juhlivasta *gay*-kulttuurista *queer*-ajatteluun muuta kuin päätymistä ojasta allikkoon, takaisin 1950-luvun rämeeseen, jossa outona olemista pidettiin vielä outona. *Queer*-sanan kääntämistä suomen kielen sanaksi ”pervo” pidettiin alun perin huonona asiaan liittyvän kielteisen arvovarauksen vuoksi.

Sana ”pervo” ei kuvaa *queer*-teoriaa kovin hyvin siksikään, että *genderiin* keskittyessään ja omassa leikkisyydessään se on tappanut seksin yhteydestä sen, mikä seksuaalisuudessa sinänsä voi olla intohimoista, kiihottavaa ja jopa perverssiä. Myöskään ranskan kielen käsitteellinen vastine sanalle ”outo” (*bizarre*) ei ole saanut kovin laajaa kannatusta seksuaalivähemmistöjen keskuudessa. Kun seksistä puhutaan vältellen tai vieraalla kielellä, se kertoo lähinnä omasta vieraantuneisuudesta. Sama pätee tieteeseen, jossa vierasperäisten sanojen käyttö näyttää joskus koomiselta ja kertoo asioita koskevasta hämmennyksestä ja huonosta itsetunnosta. *Queer*-teorioille ominaiset yritykset irtautua kiinteiden identiteettien käsitteistä eivät välttämättä merkitse oikeuttamispolitiikasta luopumista. Ne saattavat kuvastaa myös tutkijoiden oman identiteetin epäselvyyttä.

Outouden käsitteeseen liittyvä negatiivinen varaus on vuosien myötä hälvennyt, mutta yksipuolinen sitoutuminen englannin kielen merkitysten sopimuksenvaraisuuteen ja kontekstiriippuvuuteen uhkaa tehdä *queer*-teoriasta itsestään erään ideologisen ajattelun muodon. Miksi samasta sukupuolesta pitävä olisi ”iloinen” (*gay*), ja miksi hetero olisi muka ”suora” (*straight*)? Monet homot ovat olleet aivan ”suoria” heteroita, kun taas moni hetero on pintaa raaputettaessa paljastunut hyvinkin kieroksi kaappitapaukseksi. Angloamerikkalaisessa metafysiikassa ”esineet” ovat ”hyviä”

(*goods*) ja sana ”järki” (*reason*) merkitsee samaa kuin ”syy”. Viktorianisessa yhteiskunnassa utilitaristinen ajattelu tuottikin platonista joutilaisuutta ja viisautta vastustavan vaatimuksen: ”Selitä heti seksisi syy!” Niinpä seksuaalinen nautinto alettiin yhdistää vain lisääntymiseen ja lajinsäilytykseen. Tämä on tavallaan vastaus siihen, miksi tärkeistä asioista ei kannata kirjoittaa itselleen vieraalla ja läpikotaisin ideologisella englannin kielellä.

Sitoutuminen angloamerikkalaiseen teoriaperinteeseen on toteutunut turkulaisten Lasse Kekin ja Jan Wickmanin töissä. Wickmanin teos *Transgender Politics* keskittyy aiheensa puolesta suomalaisen transseksuaalisen liikkeen historiaan, mutta teos on itsekin ”historiallinen”, kahdesta syystä. Se on ensimmäinen transvestiittien ja transseksuaalien asemaa käsittelevä teos Suomessa. Englanniksi julkaisemalla kirjoittaja lienee pyrkinyt täyttämään tieteen muotovaatimuksia, tai hän etsii kansainvälisestä yhteisöstä enemmän ymmärtämystä aiheelleen. Toiseksi, teos kertoo erään seksuaalivähemmistön nousemisesta maan alta. Wickmanin teos sitoutuu vielä huomiota herättävän paljon järjestödiskurssiin, kuten myös tutkimusaihe. Seta onkin nyt entistä enemmän transsujen hallussa. Homojen ja lesbojen liittymistä ”keiden tahansa” kansalaisten kerhoon kuvastaa se, että opiskelijat päättivät lopettaa lähes kolmenkymmenen vuoden ikään ehtineen järjestönsä Oho:n keväällä 2002 pitäen sitä tarpeettomana kokousputkana. Puotinsa suljettuaan he lähtivät Dtm:ään bailaamaan. Mutta omituista on, miksi myös transsulike on kääntynyt vastustamaan kaksiarvoista sukupuolijakoa. Juuri pyrkimyksen vaihtaa sukupuolta olettaisi parhaiten *todistavan* sukupuolieron tärkeyden puolesta.

Suomen ensimmäisenä *queer*-teoreettisena väitöskirjana pidetty Lasse Kekin teos *From Gay to Queer* on perinteinen lähinnä siksi, että tutkimus keskittyy vain prosaisti David Leavittin tuotantoon ja Tony Kushnerin käsikirjoittamaan näytelmään *Angels in America* (1993). Tämä aihevalintaan liittyvä rajautuminen tuottaa tietyn epäsuhtan *queer*-teorian omaan liikkuvuuteen verrattuna. Toisaalta teoksesta purkautuu yli 400-sivuinen analyysi intertekstuaalisuudesta. Pidättäydyn itse arvioimasta tätä nimenomaista tutkimusta, koska en tunne *sanataiteita* enkä *kirjallisuuden teoriaa*...

Queer-teoreetikot pitävät omaa ajatteluaan niin kameleonttimaisena, että he kieltävät sen mitään teoriaa muodostavankaan. Siten siihen voi kohdistaa samoja epäilyksiä kuin uskontoon, joka kieltää olevansa uskontoa. *Queer*-teoreetikot ovat esiintyneet äänekkäästi kaikenlaista yksiarvoisuutta vastaan, mutta samalla he ovat pyrkineet järjestäytymään tieteellistä tutkimusverkostoa muistuttavaksi puolueeksi. Kun teoria itse välttelee määritelmiä ja kieltää sitoutuvansa mihinkään, sekin alkaa vaikuttaa oudolla tavalla oudolta. Tulkitsen kokonaistilannetta niin, että kiinnostus *queer*-teorioihin kertoi kiistämisinnokkuuden ylikuumenemisestä, kun sublimaation lumivyöry pääsi vapaasti pyörimään ja mielikuvituksen haaveet lähtivät lentoon.

4.3. Sukupuolisuuden kehollinen rakentuminen

Vaihtoehtona edellä kritisoimilleni ajatussuunnille pyrin seuraavassa avaamaan sukupuolen ja seksuaalisuuden filosofiaan eksistenssifenomenologisen näkökulman. Postmodernistisia ajatussuuntia leimasi se, että niissä tehtiin sukupuolisuutta koskeva perusratkaisu ontologisella tasolla, mutta ratkaisun luonne jätettiin analysoimatta. Tässä suhteessa professori Lauri Rauhalan luonnosteleva jako ihmisen keholliseen, tajunnalliseen ja situationaaliseen eksistenssitason voi olla valaiseva. Lauri Rauhala on suomalaisen filosofian ja psykologian uranuurtaja, jonka teokset ovat yliopistofilosofian keskeislukemistoa (ks. Rauhala 1990, 1993, 2005a, 2005b ja 2005c). Rauhala tunnetaan eksistenssifenomenologisena kehollisuuden filosofina, ja siksi hänen käsityksensä ihmisen kerroksellisuudesta sopivat sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen tarkastelemiseen erinomaisesti.

Rauhalan muotoilema käsitys inhimillisen olemisen kerroksellisuudesta perustuu Edmund Husserlin ja Martin Heideggerin tieteenfilosofiaan. Rauhala käyttää sanaa ”ihmiskuva” sellaisesta tarkastelusta, jonka filosofisia ja ontologisia alkuehtoja ei ole pohdittu, kun taas tieteellisten ennakkoletusten analyysistä tuloksena on perustellumpi *ihmiskäsitys*. Rauhalan mukaan ilmiöitä pitäisi tutkia *samalla tasolla*, jolla havaittavat ilmiöt itsekin esiintyvät. Aiheeseemme yhdistettynä tämä merkitsee, että *sukupuolta* pitäisi tutkia kehollisella tasolla, kun taas *sukupuolisen käyttäytymisen* ilmiöitä on luontevinta lähestyä tajunnan intentioita analysoivalla tajunnallisella tasolla – tai situationaalisella, ihmissuhteet huomiioon ottavalla tasolla. Ihmisen todellistumisen tasot ovat Rauhalan mukaan kehollinen, tajunnallinen ja situationaalinen taso (Rauhala 2005a, 205).

Eksistenssifenomenologia ei salli yhden ilmiötason redusoimista toiselle, mutta se ei myöskään tue kartesiolaista jakoa aistimaailman ja tietoisuuden sfääreihin. Sukupuoliselle kokemiselle on keskeistä juuri kokemusten *ei- tai esipredikoitavuus*: tyhjentyttömyys pelkkään ”tietoon” tai käsitteellisiin merkityksiin. Sukupuoliseen kokemiseen liittyvän ehdottomuuden kautta paljastuu, että kieli ei suinkaan edellä kokemusta, toisin kuin analyttiset filosofit ja pragmatistit ovat vakuutelleet. Heidän ajattelunsa onkin edustanut sentyyppistä järjen ja tunteiden erottamista, joka on muodostanut vastakohtaan esimerkiksi platoniselle tunteiden ja järjen harmonialle. Platonisessa rakkaudessa samaa sukupuolta olevien ihmisten yhteinen kokemusmaailma luo osapuolten välille myös yhteisiä kokemuksellisia merkityksiä mahdollistaen samalla keskinäisen ymmärtämisen ja todellisen filosofian.

Kun merkitykset ymmärretään ei-käsitteellisiksi ja kokemuksellisiksi, voidaan ihmisestä piirtää kokonaisvaltainen kuva. Sen sijaan sukupuoli-eron kiistäviä filosofioita on leimannut kielifilosofinen asenne ja kartesiolainen ideologia, joka on kiinnittynyt niiden kylkeen joko myötäilemisen tai vastarinnan kautta. Sosiaalisen konstruktionismin käsitys ”sukupuolesta diskurssina” on tunnustanut sukulaisuutta kielifilosofialle, kun taas post-

modernistiset suunnat ovat kamppailleet (ainakin näennäisesti) kielifilosofiaa vastaan. Yhtä kaikki, ne ovat pyrkineet kieltämään inhimillisen kokemuksen ei- ja esipredikatiiviset merkitykset. Kukaan ihminen tuskin on kuitenkaan kokemustensa tasolla sen enempää tai vähempää homo tai hetero riippuen vain siitä, onko hänellä käytössään kokemistapaansa vastaava *käsite* vai ei. Näkemys, että homoseksuaalisuus ”keksittiin” vasta silloin, kun sitä vastaava käsitekin keksittiin 1860-luvulla, on nähdäkseni pelkkä hämäystemppu, jolla valtakulttuurit ovat puolustelleet tapaansa sulkea silmänsä koko asialta ennen tuota aikaa.

Sovellan nyt Lauri Rauhalan analyysia ihmisen eksistenssitasoista sukupuolisuuden filosofiaan. Kehollista todellistumistasoa vastaa tällöin *lihallinen* eksistenssitaso, tajunnallista tasoa *intohimojen, halujen ja tarpeiden* taso ja situationaalista tasoa *seksuaalisen kanssakäymisen ja normien* taso. Sukupuolen adekvaatti toteutumisen- ja tarkasteluyhteys on *lihallinen* eksistenssitaso, kun taas sukupuolinen käyttäytyminen ilmenee *tajunnallisella* ja *situationaalisella* tasolla, joilla sitä voidaan luontevimmin myös tutkia. Sukupuolisella käyttäytymisellä on siis sekä tajunnallinen että situationaalinen toteutumisyhteytensä. Tajunnallisella tasolla esiintyvät ihmisen vulgaarit intohimot ja halut sekä tietoisuuden osittain muokkaamat tarpeet ja merkitykset. Toisaalta sukupuolista käyttäytymistä voidaan tutkia luontevasti situationaalisella tasolla, koska seksuaalisen käyttäytymisen oma luonne on olennaisesti relationaalinen: se on suhde. Sukupuolisuuhde on mahdollinen vain, jos intentioilla tai kanssakäymisellä on kohde, sukupuoli. *Sukupuolta* on kuitenkin tarkasteltava vain kehollisella eksistenssitasolla, koska sukupuoli ei voi olla olemassa pelkkänä ”intentionaalisenä objektina” eli *noemana* (esimerkiksi abstraktina merkkinä tai merkityksenä), eikä se ole myöskään käyttäytymisilmiö vaan lihallinen ominaisuus.

Niinpä eksistenssifenomenologisessa sukupuolisuuden filosofiassa ei ole kyse angloamerikkalaiselle ajattelulle ominaisesta jaosta biologiseen tai yhteiskunnalliseen sukupuoleen. Sukupuolen tarkastelemiseen soveltuvan kehollisen eksistenssitason nimeäminen ”lihalliseksi” ansaitseekin jatkossa hieman pitemmän perustelun. Fenomenologiseen seksuaalisuusanalyysiin liittyvien käsitteiden sijoittuminen ihmisen kolmen eksistenssitason malliin käy ilmi seuraavasta kaaviosta:

I Kehollinen eksistenssitaso.

Tutkimuksen kohde: *Sukupuoli*.

Sukupuolen tematisaatio: *Lihallinen*.

Lihallisuuden alaan sisältyy fenotyyppinen eli ruumiillisesti ilmenevä sukupuoli. Lihallinen sukupuolen tematisoiminen muodostaa vaihtoehdon sekä naturalismin edustamalle biologiselle tarkastelutavalle että postmodernistien harjoittamalle sukupuolen redusoimiselle nor-

meihin, diskursseihin ja tyyliin. Eksistenssifenomenologian kannalta viimeksi mainituilla ei pitäisi olla relevanssia *sukupuolta* koskevissa tarkasteluissa.

II Tajunnallinen eksistenssitaso.

Tutkimuksen kohde: *Sukupuoliset intentiot sekä sukupuolinen käyttäytyminen ja toiminta.*

Sukupuolisen käyttäytymisen tematisaatio: *Intohimot, halut ja tarpeet.*

Tajunnallinen tutkimustaso valottaa sukupuolisen käyttäytymisen ilmiöistä sen *intentionaalisen* eli toisiin ihmisiin ja ympäristöön suuntautuvan luonteen. Tarkastelujen paino on tällöin yksilön tajunnan sisällöissä, jotka voivat olla kokonaan tai osittain tiedostamattomia, kuten intohimot ja halut, tai tietoisia, kuten tarpeet, joita tietoisuutemme tunnistaa ja valikoi.

III Situationaalinen eksistenssitaso.

Tutkimuksen kohde: *Sukupuolinen käyttäytyminen ja toiminta.*

Sukupuolisen käyttäytymisen tematisaatio: *Seksuaalinen kanssakäyminen ja normit.*

Situationaalinen tutkimustaso valottaa sukupuolisen käyttäytymisen ilmiöistä sen *sosiaalisen* olemuksen. Homo- ja heteroseksuaalisuutta onkin parasta lähestyä juuri tällä ja edellä mainitulla tutkimustasolla, jolloin myös sukupuoliseen käyttäytymiseen liittyvät konfliktit voidaan ymmärtää *normeista* riippuviksi. Homo- tai heteroseksuaalisuutta ei tällöin erehdytä pitämään sen enempää lihallisina kuin biologisinaakaan *ominaisuuksina* vaan sukupuolisen *käyttäytymisen* tai *toiminnan* muotoina.

Sanan ”kohde” käyttäminen saattaa tässä yhteydessä vaikuttaa objektiivouvalta. Käytänkin kyseistä käsitettä vain välttääkseni demonstratiivista moniselitteisyyttä, joka saattaisi hämärtää puheena olevan idean esittämistä. Sana ”käyttäytyminen” puolestaan viittaa vulgaariin ja reflektioimattomaan seksuaalisuuteen, kun taas ”toiminnalla” viitataan tietoisempaan käyttäytymiseen. Keskeistä on, että voidakseen edetä intentionaaliselta tasolta II seksuaalisuuden toteuttamiseen ihmissuhteissa (tasolle III), myös sukupuolen ja sukupuolijaon on oltava voimassa (tasolla I). Käyttäytyminen ja toiminta näet edellyttävät sukupuolen, johon ne

voivat viitata. Tämä puolestaan tekee kaksiarvoisen sukupuolijaon tasolla I välttämättömäksi.

4.4. Sukupuoli on lihassa

Edellä esittämäni malli antaa selväpiirteisen, toimivan ja selitysvoimaisen lähtökohdan sukupuolen ja seksuaalisen käyttäytymisen filosofiseen tarkastelemiseen. Esimerkiksi solubiologia ei ole pystynyt löytämään perusteita sille, miksi homo- ja heteroseksuaalisuus olisivat biologisia tai geeneihin kirjoitettuja ominaisuuksia (Hankamäki 2003, s. 203–204). Siksi näiden useasti ”ominaisuuksina” pidettyjen käyttäytymismuotojen tarkastelu sopii parhaiten juuri tajunnalliselle ja situationaaliselle tasolle II ja III, joilla niiden intentionaalinen ja normatiivinen olemus tulevat selvimmän esille.

Myös transsukupuolisuuteen liittyvät ongelmat puoltavat ontologisen analyysin tarpeellisuutta. Transseksuaalit ovat usein käyttäneet sukupuolen vaihtamisesta termiä ”sukupuolen korjaaminen”. He haluavat siis saattaa oman sukupuolensa vastaamaan itse kokemaansa sukupuolta. Biologian kannalta kyseessä ei ole kuitenkaan sukupuolen vaihtaminen eikä korjaaminen vaan pelkkä ulkonäön muutos, sillä ihmisen kromosomisto säilyy joka tapauksessa entisenlaisena. Fenomenologiset filosofit eivät yritä väittää tätä biologista tosiasiaa vastaan, kuten postmodernistit. Sen sijaan fenomenologit ratkaisevat asian kiinnittämällä huomion kokevalle subjektille *ilmenevään* eli fenotyypin sukupuoleen. Niinpä myöskään edellä esittämäni argumentaatio, jolla olen kritisoinut postmodernistisia suuntia ja perustellut kaksiarvoisen sukupuolijaon tärkeyttä, ei nojaudu biologisen sukupuolen käsitteeseen eikä naturalismiin. Ne edustavatkin useimmiten erityistieteiden tematisaatioita ilmiölle nimeltä sukupuoli. Tässä mielessä myöskään kaksiarvoisen sukupuolieron kannattaminen ei ole Michel Foucault’n arvostelemaa ”biopolitiikkaa”, sillä ruumiillisuus ja kehoisuus, joihin sukupuolten jakoa kannatettaessa sitoudutaan, eivät ole biologian käsitteitä vaan filosofian käsitteitä.

Fenomenologisille filosofeille sukupuolen kaksiarvoisuus ei ole ensisijaisesti biologinen, geeneistä, hormoneista tai kromosomeista riippuva fakta, vaan lihallisesti ja kokemuksellisesti ilmenevä tosiasia. Kysymykseen sukupuolen merkityksestä voidaan vastata johtopäätösmäisesti näin: *Inhimillisen kokemisen kannalta merkityksellinen sukupuoli on se, joka ilmenee fenotyypisesti ihmisen kehossa eli hänen lihassaan*. Fysiologisia poikkeuksia kaksiarvoisesta sukupuolierosta voidaan puolestaan pitää niin harvinaisina, että kyseessä ovat biologiset epämuodostumat, eikä niihin viittaamista voida käyttää yleisenä perusteena sukupuolieron kaksiarvoisuutta vastaan, kuten Hekanaho ja Tuhkanen (2005, s. 8–9) yrittivät sinänsä yllättävässä biologistisessa argumentissaan. Poiketessaan queer-teoreettisesta linjastaan Hekanaho ja Tuhkanen näyttävätkin hyväksyvän

biologisia teorioita, jos ne vain tukevat heidän omia mielipiteitään ja edistävät heidän poliittisia tarkoituksiaan (ks. Hankamäki 2005, s. 6–7).

Fenomenologisen filosofian ratkaisuehdotus biologisen sukupuolen ja sosiaalisen sukupuolen välillä käytyyn sananvaihtoon on: *Liha*. 'Liha' sopii sukupuolen fenotyypin tematisoimiseen erityisen hyvin, koska sen kautta hahmottuu, että sukupuolista kokemista leimaa (i) ruumiillisen ja henkisen kokemisen *kokonaisvaltaisuus*, (ii) *sukupuolielinten* keskeinen rooli seksuaalisessa kokemisessa ja (iii) kokemiseen liittyvien merkitysten juontuminen suoraan *ei-predikatiiviselta* eli keholliselta eksistenssitilalta. Myös fenomenologiselle filosofialle itselleen tyypillinen kuvaus tajunnan intentionaalisesta rakenteesta voi havainnollistaa tapaa, jonka mukaisesti ihmisen koko keho nähdään yhtenä suurena sukupuolielimenä; esimerkiksi suuntautumisen ideaa sinänsä voidaan pitää fallossymbolisena. Tämä liha on siis samaa, jonka tunnemme Eppu Normaalin (1994) laulusta: "Sanoin sulle huhuu, se on liha joka puhuu, ja se meidät yhdistää!"

Fenomenologisen ajattelun keinoin voitaisiin nähdäkseni ratkaista myös useita transsukupuolisuuteen liittyviä ongelmia paremmin kuin sitoutumalla postmodernismiin tai *queer*-teoriaan, joiden kautta on ajauduttu turhaan sukupuolijaon kiistämiseen. Samasta näkökulmasta voidaan ottaa kantaa myös 1980-luvun feministien luoman *sex-gender*-jaottelun oikeutukseen. Pidän jopa sitä paremmin perusteltuna kuin eräiden nykyisten feministien yritystä kieltää käsiteparista toinen (*sex*) ja kytkeä tämän englannin kielen sanan kaksoismerkitys 'sukupuoli' ja 'sukupuolinen käyttäytyminen' yhteen. Itse katson, että käsiteparista olisi karsittava *gender*, säilytettävä *sex* ja analysoitava se osiinsa. Tätä kautta ihmisen seksuaalisuudesta voitaisiin hahmottaa erikseen sukupuoli ja sukupuolinen käyttäytyminen, kun taas *gender* on pelkkä viikunanlehti, jolla ei ole tekemistä sen enempää sukupuolen kuin sukupuolisen käyttäytymisenkään vaan lähinnä vaatetussuunnittelun ja muotitaiteen kanssa.

Käsitykseni mukaan sukupuolella ei ole olemassaoloa lihallisen tason ulkopuolella. Myös sukupuolen kautta koetut *merkitykset* liittyvät läheisesti ihmisen keholliseen eksistenssitiloon. Omalla tavallaan asian puolesta todistavat ne filosofit ja sosiologit, jotka *eivät ole* kyenneet löytämään sukupuolelle mitään olemusta tai olinpaikkaa vaatteiden, muotien tai pukeutumistrendien maailmasta. Sukupuoleen liitettyjä käyttäytymis- ja näyttäytymisodotuksia sekä niiden arvoituksia, kuten maskuliinisuutta tai feminiinisyyttä, tulisikin käsitellä sukupuolesta riippumattomina asia-alueinaan. Itse asiassa vasta näin voitaisiin irrottautua myös sukupuolta leimanneista ideologioista, kun maskuliinisuuden tai feminiinisyyden hyödyntäminen olisi mahdollista (esimerkiksi pukeutumisessa) sukupuolesta *huolimatta*. Näyttää siltä, miten filosofiaa voidaan tehdä epä-sukupuolisidonnaisesti ja asiakysymyksiin keskittyen annoin jo väitöskirjassani *Rakkauten välittäjä – Kulttuurikritiikki ja eettisen ihmisen ideaali Simone Weilin ajattelussa* (1997), jota voidaan pitää myös esimerkkinä siitä, että tutkimuksen aiheena voi aivan hyvin olla naisen esittäminen ajattelu ilman, että tutkimuksen tekijän tarvitsisi olla tutkijanainen tai

naistutkija tai että tutkijamiehen pitäisi määrittää oma identiteettinsä ”naistutkijaksi”.

Loppuratkaisuksi jää, että sukupuoli on lihallinen ominaisuus, jonka tärkein toteutumisyhteys on fenotyyppinen sukupuoli, se, mitä ilmenee jalkojen välissä. Tämä tarkoittaa, että ihmisen sukupuoli on hänen kehonsa ja sukupuolielimiensä ominaisuus. Tältä pohjalta voitaisiin tehdä myös uskottavinta seksuaalivähemmistöpolitiikkaa. Eksistenssifenomenologinen sukupuolisuuden ontologia ei merkitse nojautumista diskursseihin eikä käsitteisiin eikä niiden kautta tematisoituun olemusajatteluun. Eksistenssi-ajattelun lähtökohtana on niinkin konkreettinen asia kuin liha, jonka merkitys ei voi koskaan paljastua asiaa koskevassa sanankäytössä vaan ensisijaisesti kokemuksen ja ei-käsitteellisen tiedonmuodostuksen piirissä.

Asia voidaan lausua myös niin, että kieltäessään ei- ja esipredikatiiviset merkitykset analyyttinen filosofia, postmodernismi ja pragmatismi ovat pyrkineet kiistämään samaa sukupuolta olevien ihmisten yhteiseen kokemusmaailmaan perustuvan merkityskonstituution. Siten ne ovat pyrkineet toimimaan ymmärtämisen edellytyksiä, samaa sukupuolta olevien ihmisten rakkautta ja aitoa filosofiaa vastaan.

5. PÄÄTELMÄÄ TUTKIMUKSEN TILASTA

Vähemmistöpoliittisesti motivoituneessa tutkimuksessa huomiota on herättänyt suunnaton yksimielisyys sosiaalisen konstruktionismin ja *queer*-teorian verrattomuudesta. Eriävät mielipiteet on pyritty vaijentamaan, ja ainakaan niiden esittäjiä ei ole rahoitettu. ”Kriittiseksi” itseään nimittävä nais- ja miestutkimus ei olekaan postmodernismiin ihastuttuaan osoittanut kovin merkittävää itsekriittisyyttä, mikä on tehnyt siitä suorastaan epäkriittistä. Kaikissa vähemmistöissä ja tiedeyhteisöissä esiintyy painetta yksimielisyyteen. Yksimielisyyttä tarvittaneen poliittisten päämäärien tavoitteluun. Avoimuudesta ja vapautuneisuudesta kertoisi kuitenkin se, minkä verran yhteisö sallii keskuudessaan vasta-ajattelua. Erään esimerkin seksuaalivähemmistöliikkeen sisäisestä vasta-ajattelusta tarjosi jo Mark Simpson vuonna 1996 toimittamallaan kokoelmalla *Anti-Gay*, joka tosin hyödynsi postmodernistista ajattelutapaa.

Aavistan syyn myös siihen, miksi kiistanhalustaan kuuluisa Jacques Derrida tunnetaan meillä täällä Suomessa ”Ranskan Jukka Hankamäkenä”. Hänelle solidaarisesti totean, että erimielisyydestä pitäisi palkita. Kriittinen vasta-ajattelijat esittää näkemyksensä oman toimeentulonsa kustannuksella, ja juuri siksi kyseenalaistamisen pitäisi olla kannustettavaa kuin pelkän valtavirtaan yhdistyvän hymistelyn. Pelkäksi ”kriitikiksi” nimittämisen sijasta rohkenenkin luonnehtia edellä muotoilemani Lihan Filosofian seksuaalisuuden filosofian ”kopernikaaniseksi kumoukseksi”. Se on käänteentekevä osa sitä murrosta, joka nyt on meneillään sukupuolisuuden filosofiassa.

5.1. Homohyvää tutkimusta?

Sosiologi Jukka Lehtosen (2003, s. 147) mukaan sanaa ”homo” käytetään nuorisokielessä myös joidenkin poikkeuksellisen *myönteisenä* koettujen ilmiöiden kuvailemiseen, kuten esimerkiksi maininnassa ”Elokuva oli homohyvä”. Mutta voisiko tutkimus ansaita saman mainesanan? Samalla, kun innostus postmodernismia ja *queer*-teoriaa kohtaan on laantunut, ollaan taas matkalla kohti arkirealistisia aiheita ja sukupuolisuuden käsittämistapoja. Tuula Juvosen ja Jukka Lehtosen haastattelututkimukset ovat kelpo esimerkkejä siitä, kuinka seksuaalivähemmistöistä voidaan puhua yleistajuisesti tieteellisyyden kärsimättä. Tosin näissäkin väitöskirjoissa teoreettisiin selkänöjiin tukeutuminen on vielä suhteellisen varomatonta. Foucault ja Butler saavat taaskin lähes pyhimyksen roolin. Mielipidejohtajien laakeroiminen on ymmärrettävää, koska he edustavat vähemmistötutkimuksen omia saavutuksia, mutta asiaan liittyvä reflektiomattomuus saattaa ilmentää myös tarpeetonta häviömielialaa suhteessa

heidän oman ajattelunsa itsenäisyyteen. Siten se voi vaarantaa heidän antamansa tieteellisen esimerkin, jolloin viittaaminenkin muuttuu helposti vain rituaaliseksi. Esimerkiksi monet naistutkijat ovat suhtautuneet Judith Butlerin ajatteluun lähes palvovasti ja pitäneet häntä yhtenä maailman älykkäimmistä henkilöistä, mitä seikkaa on tosin vaikea osoittaa saati tutkia. Samaan tapaanhan myös Mao Tse-Tungia ja Kim Il-Sungia on kunnioitettu juuri tuosta samasta ominaisuudesta. Mutta vain harvoin esimerkiksi Butlerin ajattelu on kontekstualisoitu hänen ashkenazi-juutalaisuuteensa tai lesbofeminismiinsä, vaikka esimerkiksi Emmanuel Levinasin esittämä tiedekritiikki on usein pyritty relativimaan pitämällä sitä vain heijastuksena hänen uskonnollis-etnisestä taustastaan. Tällä toteamuksella en tietenkään yritä arvostella juutalaisuutta, mutta mainittu suhtautumistapa kertoo Butlerin ajatteluun kohdistetun suosion hurmoksellisuudesta.

Juvosen ja Lehtosen teoksissa postmodernistinen ja strukturalistinen ote toimii kuitenkin kohtalaisen hyvin. He eivät pohdi vain homoseksuaalisuuden (tai ”ei-heteroseksuaalisuuden”) ilmenemistapoja erilaisissa henkisissä tiloissa ja kulttuurin kerroksissa vaan analysoivat myös sukupuolen paikkaa ja seksuaalisuuden toteutumista konkreettisissa fyysisissä tiloissa ja arkkitehtonisissa suhteissa.

Tuula Juvosen *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia* sijoittuu Tampereelle kuten tekijänsäkin. Tätä on tervehdittävä iloiten, sillä homo- ja lesbohistorioiden kirjoittaminen on ollut tarpeettoman pääkaupunkikeskeistä. Teoksessa valaistaan, millaista homojen ja lesbojen elämä oli viime vuosisadalla Pohjoismaiden suurimmassa sisämaakaupungissa, Pohjolan pikku-Pariisissa, leveäharteisessa Mansessa. Elävän kerronnan kautta välittyy kuva tukahdutetuista tunteista, jotka saattavat vaikuttaa nykyisyyden näkökulmasta ahdistavilta. Niihin ovat liittyneet salaiset tapaamispaikat ja puisto- ja käymäläkulttuuri, jossa yksityinen oli vääristyneellä tavalla julkista. Homojen elämää leimasivat porno, sota ja teatteri – niin kaksoiselämän teennäisyyteen kuin taiteilijamyytin varassa piileskelemiseen viittaavassa merkityksessä.

Juvosen aineistona ovat haastattelujen lisäksi oikeuksien pöytäkirjat. Seikka muistuttaa edelleen siitä, kuinka keskitysleirimäistä homoihin ja lesboihin suhtautuminen on ollut. Myös Olli Stålströmin väitöskirjaa vastaan nostettiin syyte tamperelaisessa käräjäoikeudessa, ja niinpä synkeydeltä ei vältty suomalaisen homoliikkeen lähihistoriakaan. Stålströmin ja Juvosen työt osuvat yksiin siinä, että molemmat kirjoittavat historiaa.

Kun Stålströmin *Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu* tuli aikoinaan painosta, A-studion toimittaja kysyi raportissaan, ”leimataanko homot taas sairaiksi”. Foucault’lta periytyvä historian vaaliminen saattaa toistaa tarpeettomasti vanhoja käsityksiä. Huomiota ansaitsisi myös nykyajan oletettu ”edistyneisyys”. Meillähän ei ole vielä edes omaa kansallisvaltiota, vaikka identiteetin ja kansakunnan käsitteet liittyvät liikkeisämme yhteen lippua myöten. Legitiimi Suomi on monen homon ja lesbon kannalta edelleen vain muutaman neliökilometrin kokoinen, kun pöndellä,

provinssissa ja periferiassa eletään yhä Juvosen kuvailemaa aikaa. Myös Jan Löfström teki Essexin yliopistossa vuonna tarkastetun väitöskirjan (1994) suomalaisesta homohistoriasta, mutta kielensä ja kansainvälisen julkaisuyhteytensä vuoksi se on jäänyt Juvosen teosta vähemmälle huomiolle. Eniten epäilyksiä Juvosen teoksessa herättää turhankin helposti tunnistettava teesi, että homoseksuaalisuutta ei ole olemassa jossakin ”valmiina”, vaan se toistuu kussakin tilanteessa omansalaisena (Juvonen 2002, s. 31).

Jukka Lehtosen väitöskirja *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa* keskittyy yläasteiden ja sen jälkeisten oppilaitosten (lähinnä lukioiden) ihmissuhteisiin, tiloihin ja normeihin. Lehtonen kieltää tekevänsä vähemmistötutkimusta ja keskittyy kuvaamaan, minkälaisia *valtakulttuurit* ovat olleet. Näköalojen luominen seksuaalivähemmistöihin niitä ympäröivien peilipintojen kautta on kiinnostavaa mutta ongelmallista siksi, että keskustelut käydään valtakulttuurien ehdoilla. Tämä saattaa tuottaa vaikutelman, ettei meillä ole mitään omaa.

Lehtonen on käyttänyt aineistona ei-heteroseksuaalisten oppilaiden kanssa käymiään teemahaastatteluja. Näkökulmaa pyritään luomaan lisäksi opettajakunnan suunnalta, kun nuoret arvioivat heidän asenteitaan ja mielipiteitään. Lehtosen aiheina ovat muun muassa aavistukset ja avoimuus, seksuaaliset kokemukset, kavereus ja seurustelu, paikka ystävien keskuudessa ja lauman ulkopuolella sekä liikuntatunteihin liittyvä monimielisyys, joka koostuu pukeutumistiloihin liittyvän kiinnostuksen ja välttelyn ristiriitaisista tunteista. Juuri lihallisissa yhteyksissä, kuten liikuntatunneilla, tulee näkyviin, että homojen ja heteroiden asenteet ovat aivan eri galakseilta, vaikka sukupuoli onkin sama. Sukupuoli ja sukupuoli käyttäytyminen ovat siis eri asioita. Homojen ja heteroiden eroja ei selittäne pelkkä ”heteronormatiivisuus” vaan myös yksilön alkuperäinen eksistenssinsä kokemistapa.

Osa Lehtosen aineistosta on ennestään tuttua, ja hän onkin niittänyt mainetta ”heterokoulun” arvostelijana niin, että *Z*-lehden entinen päätoimittaja Pauli Löija ehti jo kehua Lehtosta ”melkoisen tuotteliaaksi tutkimusten suoltajaksi” (*Z*-lehti 3/2000, s. 18). Mutta itse pidän Lehtosen analyttisestä ja sarkastisesti suihkivasta kynästä, jolla hän hellii haastattelemiaan kyyhkyläisiä. Poiminnat vekkuleiden vesseleiden kertomuksista ovat paikoin varsin nautittavia. Teos tarjoaa myös moraalisia pätkinöitä tuomalla päivänvaloon sen, kuinka oppilaat ja opettajat ovat kiusanneet toisiaan sekä omien ryhmiensä sisällä että ryhmien välillä. Erityisen ansiokasta tutkimuksessa on, että siinä kerrotaan, miten tehty työ muutti osapuolten itseymmärrystä, ja että kirjassa raportoidaan myös odotusten vastaiset ja sitä kautta tietoa lisäävät tulokset. Lehtosen teosta voi suositella jokaiselle, joka haluaa tietää, mitä kouluissa tapahtuu – ja kuinka koulujen heteronormatiivisuudesta voi päästä eroon. Sitä varten hän on laatinut jopa kymmenen kohdan ohjelman (Lehtonen 2002, s. 237–255).

5.2. Mansikkahilloa, olkaa hyvä!

Entä mihin olen itse pyrkinyt edellä esittämilläni analyyseilla? Haluanko sinkkufeministien nuuskakerholta Black Widow -rajauksen silmäni? Toivonko Drag-Kalkkunan huitaisevan minua *Mustanaamion* irtonumerolla? Odotanko, että Suomen Akatemia lahjoittaisi minulle ämpärillisen mansikkahilloa? Itsekritiikin vaatimukseen vastaan tavalla, joka lienee kaikille foucault'laisille kallonporaamoille tyypillinen: ”Onko täällä enää muita järkeviä kuin minä?”

Kaikilla mainitsemillani tutkimuksilla on pysyviä ja muhkeita ansioita, kuten niiden tekijöilläkin. Tosiasiassa nämä julkisuudessa kiitetyt tutkimukset eivät ole kuitenkaan kovin tarkasti ajateltuja. Olenkin pyrkinyt kyseenalaistamaan niiden teoreettisiin sitoumuksiin liittyvän postmodernin kyklooppimaisuuden ja avaamaan asioihin eksistenssifenomenologisen näkökulman, joka perustuu sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen ontologiseen analyysiin.

Sosiologian sukupuoli -nimisen uuden teoksen (Lempiäinen 2003) mukaan sosiologia-tieteenalallakin on sukupuoli. Enää ei pitäisikään arvostella vain yhteiskunnallisten käytäntöjen ideologisuutta, vaan tieteenharjoittajat voisivat keskittyä arvioimaan myös sitä, kuinka tehty tutkimus on saattanut olla yksipuolista. Esimerkiksi Jukka Lehtonen toteaa huolelliseen tapaansa, että hän pelkäsi työnsä jossakin vaiheessa itse ”jäävänsä kiinni” heteronormatiivisuudesta (Lehtonen 2003, s. 272). Minua kiinnostaa, miten tutkijakunta voisi saada itsensä kiinni turhasta sukupuoli- ja kiistämisestä.

Erään ongelman muodostaa se, *mitä on* tuo usein mainittu heteronormatiivisuus. Nimityksen taustalla vaikuttaa käsitys, että heterot muodostavat elämäntavaltaan ja arvoiltaan yhtenäisen ryhmän, jolle on ominaista niin sanotun ydinperheen perustaminen. Sellaisena heteronormatiivisuus haittaa tietenkin sekä homojen että heteroiden elämää. Postmodernistisen tutkimuksen eräänlaista konservatiivisuutta osoittaa se, että hokiessaan kulttuurin heteronormatiivisuutta se saattaa itse vahvistaa tuota heteronormatiivisuutta. Heteronormatiivisuutena ei voitane pitää vain käsitystä, että ”lapset eivät kuulu homoparisuhteisiin”. Heteronormatiivisuutta ilmentää myös se varsinkin lesboväestölle ominainen vaatimus, että lasten täytyy ehdottomasti kuulua myös heidän parisuhteisiinsa. Kerjätessään ”heteroseksistisenä” pitämänsä elämäntapaa postmoderni heteronormatiivisuuden vastustaminen saattaa itse olla erittäin ”heteronormatiivista”. Siihen liittyen voidaankin kysyä, pitäisikö kaikenlaiset perhemuodot ilman muuta hyväksyä myös sillä uhalla, että niiden legitimoimisesta voi olla perheenjäsenille itselleen haittaa ja vaikka niiden olemassaolo ei vielä luhistaisi koko yhteiskuntaa. Esimerkiksi ”itsellisiksi naisiksi” organisoituneen ryhmittymän vaatimukset hedelmöityshoitajien saamiseksi myös sinkkunaisille herättivät pohtimaan, onko kyseessä mikään muu kuin pyrkimys polkea miesten oikeuksia tai onko

”itsellinen nainen” loppujen lopuksi mitään muuta kuin poliittisesti korrekti nimi entiselle ”huoraäidille”.

Tehostamisen varaa on ajatuskulujen ohjaamisessa loogisiin lopputuloksiinsa. Myös tutkimusten yhteiskunnallista vaikuttavuutta voisi edelleen terävöittää. Monet tieteenharjoittajat näyttävät ajattelevan, että kun jokin ilmiö on tarpeeksi hyvin selitetty, se lakkaa olemasta voimasta. Oletus voi olla esimerkiksi seuraava: kun on tieteellisesti osoitettu, että homojen syrjiminen työelämässä on ”vain sosiaalinen normi”, se selitettynä lakkaa vaikuttamasta. Usko pelkkään tiedon voimaan johtaa usein taikurimaiseen ajatteluun, jossa pelkän filosofoimisen tai sosiologisoimisen uskotaan jo muuttavan yhteiskuntaa. Kyllä siihen vaaditaan jatkuvasti työtä. (Ks. esim. kirjoituksiani ”Homot ja työ” (*Sosiologia* 3/2006), ”Rakkautesta syytetyille” (*Sosiologia* 2/2004) ja ”Yksipuolista syrjäytymistutkimusta” (*Sosiologia* 3/2002).)

Myönteistä edellä mainituissa tutkimuksissa on se, että ne eivät tukeudu sen enempää biologismiin kuin analyyttiseen kielifilosofiaan. Naturalistien äänet ovat muuttuneet vähemmistöistä puhuttaessa usein pelkäksi köhinäksi, kun homoseksuaalisuutta ei ole voitu ”sovittaa” naturalistiseen lajinsäilytysideologiaan. Analyyttisillä kielifilosoifeilla puolestaan ei ole ollut seksuaalisuuden eri muodoista juuri mitään sanottavaa, ja niinpä analyyttisen systeemifilosofian lähestymis- ja etääntymistavat ovatkin yleensä typistyneet pelkäksi kartesiolaista dualismia hyödyntäväksi ”tunneteoriksi”.

5.3. Kartesiolainen heteroseksismi

Keskeisen kysymyksen sukupuolen ontologista olemassaoloa ajatellen muodostaa se, onko sukupuolta olemassa reaalisessa todellisuudessa, vai pitääkö sukupuoli nähdä jo alun perin havaitsijan omista subjektiivisista kyvyistä riippuvaksi idealisaatioksi, eli puhtaasti käsitteelliseksi tai kuvitteelliseksi illuusioksi, jota voidaan manipuloida ja muokata tajunnallisella tasolla mielivaltaisesti. Postmodernistit ja *queer*-teoreetikot ovat kutsuneet sukupuolta milloin ”performanssiksi”, milloin ”representaatioksi”. Vaikka myös fenomenologian kannalta voidaan ajatella, että sukupuoli riippuu havaitsijan omista elämyksistä, ei fenomenologisen tieteenfilosofian tehtävänä ole korostaa sukupuolen tulkinnanvaraisuutta. Sen sijaan tavoitteena on paljastaa, millä tavoin sukupuoli on tematisoitu eli *asetettu tarkastelun kohteeksi* eri tieteenalojen piirissä ja sen jälkeen *sulkea tutkimusaiheeseen liitetyt intressit ja ideologiat pois*. Vasta näin voidaan päästä lähemmäksi totuutta ja todellisuutta: asioita itseään.

Tässä analyysissäni olen sivuuttanut tietoteoreettisen kysymyksen, joka koskee tajunnan sisäisen ja ulkopuolisen maailman eroa, ja redusoinut pois myös siitä seuraavat visaiset kysymykset, kuten solipsismin ongelman. Sen sijaan olen valinnut ilmiöiden tarkastelemiseen arkikokemuksen ontologiaa

painottavan tien. Mikäli esimerkiksi rautatieasemalla liikkujilta kysyttäisiin, kuinka monta sukupuolta on kaiken kaikkiaan olemassa, olisi vastaus todennäköisesti ”kaksi”. Arkikokemukseen perustuva realismi ja terve järki riittävät tietoteoreettiseksi ja tieteenfilosofiseksi perustaksi käsiteltäessä sukupuolen olemassaoloa, sillä kyseessä on kokemuksellinen ja havainnollinen asia, jonka adekvaatti tarkasteluyhteys on arkikokemus. Sen sijaan kartesiolaisesta asennetta toistavan tieteen näkökulmasta voidaan luonnollisesti kyseenalaistaa paitsi sukupuolen, myös koko maailman olemassaolo ja pitää sukupuolta pelkästään oman ajattelun tuotteena, aivan niin kuin Descartes piti sekä itsensä että maailman olemassaoloa vain omasta järkeilystään riippuvaisena. Sen sijaan tässä kirjoituksessa olen katsonut, että ihmisenä olemisen kokonaisuutta ei ole syytä hajottaa sielun ja ruumiin sfääreihin. Dualismia paremman lähtökohdan tutkimukselle tarjoaa ihmisen ymmärtäminen kerrokselliseksi kokonaisuudeksi.

Entä miten keho ja ruumis sinänsä on ymmärretty edellä edustamassani ajattelussa? En ole pitänyt kokemuksellisten ilmiöiden käsitteellistä enkä kielellistä lähestymistä kovin luontevana, ja mieluummin olen viitannut kokemusten ei- tai esipredikatiiviseen olemukseen. En ole pitänyt myöskään tarpeellisena toistaa saksalaisperäistä jakoa ”eläväksi käsitetyn ihmiskehon” (*Leib*) ja aineellisemmaksi ymmärretyn ruumiin (*Körper*) kesken. Niiden asemasta olen puhunut lihasta, mikä vastaa paremmin myös eksistenssifenomenologian kokonaisvaltaista ihmiskäsitystä.

Terävarajainen jako ruumiiseen ja sieluun onkin ollut pohjimmiltaan ideologinen, ja se on nojautunut tieteellisen perinteen kristillisiin alkuehtoihin. Kyseinen dualismi saattaa ilmentää myös eräänlaista heteroseksismiä. Jako ruumiiseen ja sieluun (tai kokemukseen ja järkeen) voi kuvastaa heteroseksuaalisen miehen oidipaalista tunnedynamiikkaa, jonka seurauksina ovat syntyneet totemistiset uskonnollisen ajattelun muodot ja ontologinen Jumala-oletus: ajatus olemassa olevasta Jumalasta. Tämä dualismi maan ja taivaan välillä on sittemmin heijastunut myös ihmiskuvaan. Jakoa hengen ja aineen (tai sielun ja ruumiin) kesken voidaan siis pitää pohjimmiltaan keinotekoisena ja heteroseksistisenä. Se onkin ollut leimallinen tietyille homokauhua poteville uskonnoille, kuten kristinuskolle ja islamille. Perimmältään se on voinut johtua niille ominaisista naturalistisista, lajinsäilytysstrategisista ja keskinäiseen kilpailuun liittyvistä motiiveista. Sen sijaan useissa Kaukoidän uskonnoissa, aivan kuten antiikin Kreikan filosofioissakin, ihmisen sukupuolisesta olemassaolosta on voitu ajatella monipuolisemmin ja tasapainoisemmin, mikä näkyy esimerkiksi platonisessa kehollisen kauneuden ja itsestä huolehtimisen ihanteessa.

6. NAISTUTKIMUS – TIEDETTÄ, FILOSOFIAA VAI POLIITTISTA IDEOLOGIAA?

Tämän kirjoituksen lopuksi pyrin luomaan kokonaiskuvan sukupuolen ja sukupuolisen käyttäytymisen tieteelliseen tutkimiseen liittyvistä ongelmista. Suurin osa postmodernistisesta ja *queer*-teoreettisesta tutkimuksesta on järjestynyt naistutkimuksena esiintyvän paradigman piiriin. Naistutkimuksen ongelmallisuus on jo sen eristäytyneisyydessä ja disipliinimäisyydessä sekä siinä, ettei sen nimessä mainita molempia sukupuolia eikä seksuaalivähemmistöjä, vaikka naistutkimuksen piirissä harjoitetaan sekä sukupuolijärjestelmien että vähemmistöjen tutkimusta.

Edellä on käynyt ilmi, että postmodernistisen ajattelun perilliset, kuten *queer*-teoreetikot ja suuri osa feministeistä ja naistutkijoista, ovat muodostaneet eräänlaisen tiedepoliittisen puolueen, jonka kautta he pyrkivät käyttämään joukkovoimaa ja luomaan kuvitelman suuresta tieteellisestä vaikutusvallasta. Omalla historialliseen ajanjaksoon viittaavalla nimellään postmodernismi on pyrkinyt uskottelemaan, että se on edustanut kaikkea modernin ajan jälkeistä filosofiaa, vaikka tosiasiallisesti postmodernismi oli vain eräs yliopistomarxismien muoto. Kyseinen paradigma onkin ajautunut selvään murtumispisteeseen, mistä merkkeinä ovat viimeaikaisten pamflettien ja kritiikkiteosten ilmestymiset. Kun feministisen paradigman murrosta enteilevä Wotan on työn ja tuskan tuloksena päässyt vapaaksi, on henkeä vaikea laittaa takaisin pulloon, ja edessä on muutosten aika. Minkälaiseen tulevaisuuteen tästä avautuu tie? Entä mitä tieteenfilosofisia ja tieteenhistoriallisia johtopäätöksiä edellä esitetyn analyysin pohjalta voidaan tehdä? Seuraavassa luettelossa kiteytän, mikä naistutkimuksessa ja sen valtavirrassa *queer*-teoriassa on ollut pielessä.

6.1. Naistutkimuksen ongelmat

1) *Sukupuolieron kaksiarvoisuuden kiistäminen.* *Queer*-teoreetikot ovat kiistäneet miehenä ja naisena olemisen kaksiarvoisuuden ja sukupuolieron. Kuitenkin ihminen voi toimia homoseksuaalisesti tai heteroseksuaalisesti vain, jos hänen intentionsa voivat viitata kiinteästi olemassa olevaan sukupuoleen: mieheen tai naiseen. Sukupuolinen käyttäytyminen on suhde ja edellyttää referenssin eli kohteen. Kaksiarvoinen sukupuoli on siis perusteltu paitsi ontologisesti myös pragmaattisesti, toisin kuin *queer*-teoreetikot väittävät. Sukupuolieron kaksiarvoisuutta tukevat lisäksi arki-kokemuksen havainnot ja käytännöt, joiden mukaisesti sukupuoli jäsenetään kaksiarvoiseksi ilmiöksi yhteiskunnassa.

2) *Sukupuolta ja sukupuolista käyttäytymistä koskevan argumentaation sekoittaminen toisiinsa.* *Queer*-teoreetikot ovat laiminlyöneet kehollisia

ominaisuuksia koskevan selitystason ja käyttäytymiseen liittyvän selitystason eron, aivan niin kuin reduktionismia kannattavat biologitkin – tosin eri merkityksessä. Kritisoidessaan 1980-luvun *sex-gender*-jaottelua *queer*-teoreetikot hylkäsivät biologisen sukupuolen kokonaan ja alkoivat pitää ”sosiaalisesti konstruktiksi” näkemäänsä sukupuolta todellisena. Tämä puolestaan perustui angloamerikkalaisesta diskurssista omaksuttuun käsitteelliseen sekaannukseen eli käsitteen ”sex” kaksoismerkitykseen sekä sukupuolta *että* sukupuolista käyttäytymistä koskevana sanana. Kyseisen käsitteen sisältämän monimerkityksisyyden kiistäminen ei kuitenkaan onnistu keskittymällä pelkkään *genderiin* eli ”yhteiskunnalliseen sukupuoleen”. Jos ihmisellä ei ole sukupuolta (*sex*), ei voi olla sukupuolista käyttäytymistäkään (sanan ”sex” toiminnallisessa merkityksessä). Suurelle osalle *queer*-teoreetikoista ei näytä olevan olemassa kumpaakaan. Seksikin lienee heille pelkkää mielikuvitusta, aivan niin kuin myös sukupuolen mieltäminen performanssiksi.

3) *Tasa-arvoon pyrkiminen sukupuolieroa kiistämällä.* Feministien pyrkimys tasa-arvoon ei voi toteutua sukupuolieron kieltämisen kautta. Tasa-arvoon pyrkimiseksi sukupuolieron merkitys pitäisi myöntää. Kielteilyritys oli eräänlainen kiertotie, jonka kautta koetettiin kiistää tosiasia, että sukupuolten välillä on todellisia eroja. Niiden mukaisesti muutamille ammattialoille ja tiettyihin tehtäviin sopivat paremmin joko naiset tai miehet.

4) *Feministien pyrkimys naisten suosimiseen.* Feministiset naistutkijat eivät pyri tasa-arvoon vaan naisten suosimiseen. Naisten yliedustus näkyy yliopistossa jo nyt, kun Helsingin yliopiston tiedekunnista enää vain yhdessä miesten osuus opiskelijoista on naisten osuutta suurempi. Kun lukioidenkin oppilaista kaksi kolmasosaa on tyttöjä, ei naisten suosimista pidä enää keinotekoisin keinoin edistää. *Suosimalla* ei voida tuottaa tasa-arvoa vaan epäoikeudenmukaisuutta, joten se on myös poliittisesti epäviisasta. Ongelma juontaa juurensa koulutusjärjestelmän muuttumisesta naisellisia työ- ja oppimistapoja suosivaksi ja siitä, että opettajankoulutuksen mieskiintiöt vähin äänin poistettiin.

5) *Tiedepolitiikan asettaminen tieteen sisältöjen edelle.* Tieteenfilosofisesti ja -sosiologisesti on kiinnostavaa, miten sukupuolijaon merkitys vaikuttaa tieteen sisältöihin, sillä sukupuolisuuteen liittyy arvo- ja symboli maailmaa koskevia eroja. Mutta *kaiken* tieteen alkuehtoja ei voida johdella vain niistä. Sen sijaan naistutkimus on pyrkinyt palauttamaan lähes kaikki tieteen sisältökysymykset vain sukupuolikysymyksestä riippuviksi tai johdellut sisältöargumenttinsa sukupuolta koskevista muodollisista seikoista, mikä selvästi ylittää johdonmukaisuuden ja kriittisen ajattelun rajat.

6) *Ihmisyksilöiden tulkitseminen ryhmäkohtaisesti sukupuolensa tai ryhmänsä edustajana.* Feministit ovat syyllistyneet eräänlaiseen käänteiseen rasismiin tulkitessaan tieteen toimijoita ryhmäkuntaisesti heidän sukupuolensa mukaan ja sivuuttamalla yksilöiden väliset erot. Koska tiede on altis kollektivismille ja ryhmäkuntaistumiselle, he ovat onnistuneet pitämään ryhmien välisiä eroja merkittävämpinä kuin yksilöiden välisiä eroja. Tosiasiassa yksilöiden väliset erot ovat useimmissa suhteissa tär-

keämpiä ja ratkaisevampia kuin sukupuolen tai rodun perusteella määrittyvät erot. Niinpä akateeminen feminismi on ollut eräänlainen poliittisesti korrektrin rasismin muoto: ihmistä ei tulkita eikä ymmärretä yksilönä vaan hänen sukupuolensa mukaan.

7) *Järjestyminen tiedepoliittiseksi ja metodologiseksi paradigmoiksi.* Feministit, naistutkijat ja *queer*-teoreetikot ovat järjestyneet tiedepoliittiseksi verkostoiksi, joilla on käytössään salaisia sähköpostilistoja ja joihin kuuluvat tukevat toinen toisiaan tutkimusrahoitusta saadakseen. Suomen Akatemia on pahimpia sukupuolella politikoijia, minkä totean myös verkkokirjassani *Contra Academia* (2005). Tarvittaessa feministit tilaavat lausunnot samoin ajattelevien puoluetoimistoilta ulkomailta. Ikävää on, että naistutkijat pyrkivät ymmärtämään oman feminisminsä jonkinlaiseksi laatusanaksi, jolla he kehuvat avoimesti tutkimuksiaan, vaikka kyseessä ei ole sen parempi ilmiö kuin heidän parhaamansa soviniismi. He pitävät poliittista feminismiään takeena tutkimuksen laadusta, vaikka tosiasiaassa tiedon politisoituminen on tieteen ongelma.

8) *Naistutkimuksen epäitsenäisyys ja opinnäytteenomaisuus.* Naistutkimuksen muodollisena ongelmana on se, että suuri osa naistutkijoiden julkaisuista on ollut nippuväitöskirjoja tai kokoelmateoksia sekä samaa mieltä olevien professorien ohjauksessa tehtyjä ja tarkastettuja opinnäytetöitä, jotka eivät voi antaa kuvaa siitä, millaista olisi itsenäinen ja varsinaista oppineisuutta osoittava tutkimus. Feministien ja naistutkijoiden harjoittama panssaroituminen aikaisemmin esitettyihin väitteisiin ja tiettyjen idolihahmojen taakse omien havaintojen ja ajatusten kehittelyn sijasta osoittaa, että kyseessä on eräänlainen ritualisoituneen toiston muoto. Siihen liittyy myös halua sulkeutua omiin verkostoihin ja vetää ovi perässään kiinni. Viitteiden ripusteleminen ja tiheäntäydellisten lähdeluetteloiden kasaaminen tutkimusten loppuun ei kuitenkaan tuo kirjoitukseen sellaista itsenäisyyttä, jolla todistettaisiin kyvystä poiketa paradigmaattisesta ajattelusta. Todellisuuden kieltäminen näkyy halussa häivyttää sukupuoliero pelkän kynäilyn kurveihin ja luoda rituaalinen valhemaaailma, joka kiistää sukupuolieron ja perustuu todellisuuden neuroottisuuteen kieltämiseen.

9) *Yritys vierittää todistelutaakka.* Sosiaaliset konstruktionistit ovat pyrkineet kääntämään todistelutaakan nurin ja suostuttelemaan *muita tieteenharjoittajia* osoittamaan, että sukupuoli *ei ole* sosiaalinen konstruktio. Tosiasiaassa mikään ei ole ilmeisempää kuin sukupuolieron kaksiarvoisuus ja sukupuolieron johtuminen kehollista, lihallisista ja ruumiillisista seikoista. Siksi sosiaaliset konstruktionistit olisivat *itse* velvollisia perustelemaan omat näkemyksensä. Todistelutaakan vieritysyritys onkin ollut osa sosiaalisten konstruktionistien ja postmodernistien harjoittamaa poliittista retoriikkaa.

10) *Sosiaalisuuden, yhteistyön, verkostoitumisen ja myötämielisyyden vaatiminen.* Naistutkijat, postmodernistit, feministit ja *queer*-teoreetikot katsovat olevansa muita huumorintajuisempaa ja hauskuuden rajat määrittelemään kykenevää väkeä. He asettavat ”tieteellisen” hyväksymisen ehdoksi sen, että muut ovat heidän kanssaan samaa mieltä ja että heidän

kanssaan tehdään yhteistyötä. Käytännössä tämä on merkinnyt vaatimusta joko osallistua *queer*-teoreettiseen toimintaan tai pysyä poissa sen piiristä, jos on eri mieltä. Postmodernistit ja *queer*-teoreetikot ovat vaatineet omien töidensä ja diskurssinsa ymmärtämiseksi huomattavaa myötämielisyyden osoittamista sekä halua ymmärtää heidän huumoriaan, mutta he itse eivät ole olleet yhtä valmiita ymmärtämään eri tavoin ajattelevien filosofien tutkimuksia vaan ovat käyttäneet hyväkseen esseistiseen kirjoittamiseen liittyvää riskinalaisuutta: tulkinnan avainten jäämistä lukijoiden käsiin. Niinpä he ovat pyrkineet tulkitsemaan jopa itseironian siihen uskaltaneiden vahingoksi. Tyyllillisesti katsoen he eivät siis ole myöntyneet siihen ”suopeaan eleganssiin”, jota he ovat vaatineet muilta. Siten heidän asenteensa muistuttaa yhteiskunnalliselle pohjakerrokselle tyypillistä pietismiä, jolle hyväntahtoinen suuripiirteisyyden tuntematonta, ja sen he ovat korvanneet vasemmistolaisperäisellä pyyteellisyydellään. Silti heidän *omat* näkemyksensä eivät kestä yhtään kunnon argumenttia, vaan heidän tutkimuksensa ovat voimassa vain tiedeyhteisön laupeuden ja hyväntahtoisuuden varassa, mikä saattaa heidän toimintansa kokonaisluonnetta koskevan tilanteen tyyllillisesti dekadenttiin epätasapainoon.

6.2. Naistutkimukseen liittyvien ongelmien taustat ja syyt

Edellä selitettyihin ongelmiin ovat johtaneet lukuisat syyt, jotka voidaan jakaa yhtäältä subjektiivisiin eli henkilökohtaisesta elämästä ja asenteista johtuviin syihin ja toisaalta kulttuurisiin eli tieteellisen toiminnan sosiodynaamisesta luonteesta johtuviin ideologisiin syihin. Viimeksi mainitun syyryhmän perusteet palautuvat viime kädessä heteroseksuaalisen käytäytymisen ja valtakulttuurin olemuksesta johtuviksi.

1) *Henkilökohtaisessa elämässä koetut vaikeudet.* Monien feminististen naistutkijoiden osoittaman aggressiivisuuden taustalla on henkilökohtaisia ja subjektiivisia kokemuksia perhe-elämässä tai parisuhteessa epäonnistumisesta sekä syrjityksi tulemisesta. Ongelmat saattavat heijastella myös heidän omassa sukupuolielämässään kokemiaan vaikeuksia. Näiden seikkojen pohjalta avautuu näköala lähinnä kolmeen tulkintaan.

– Sukupuolieron kiistämispyrkimys on seurannut heteroiden omassa seksuaalisuudessaan kohtaamista ongelmista ja sukupuolten yhteensopimattomuudesta, jonka vuoksi he ovat pyrkineet häivyttämään sukupuolieron merkityksen ja ajatelleet, että seksuaalisessa kanssakäymisessä heidän tietoisuutensa omasta sukupuolestaan katoaa. Niinpä ajatus sukupuolen katoamisesta on pohjimmiltaan heteroseksistisesti motivoitu ja suureksi osaksi heterofeministien keksintöä. Sukupuolen kiistämisyritykseen liittyy myös lesboväestön defensiivinen halu kieltää falloksen hallitsevana pidetty merkitys kulttuurissa. Penikseen liittyvän valtasymboliikan mahdollistamasta suvereenista asenteesta johtuu, että monet tieteen

merkkimiehet ovat joviaaleja, suuripiirteisiä ja liberaaleja persoonia, mutta naiset eivät.

– Toiseksi, sosiaalinen konstruktionismi, postmodernistinen feminismi ja *queer*-teoria ovat heterotieteen muotoja. Ne perustuvat kysymyksensä minästä maailmaan asettavan (eli direktiivisen ja projektiivisen) asenteen kiistämiseen ja suosittavat tilalle reflektiivistä asennetta, joka on symboliarvoltaan heteroseksistinen ja feminiininen.

– Kolmas ja tärkein perustelu sille, miksi kyseiset ajattelutavat pönkittävät heterotiedettä, on merkityksenteoreettinen. Kieltäessään ei- ja esipredikatiiviset merkitykset analyyttinen filosofia, postmodernismi ja pragmatismi ovat pyrkineet kiistämään samaa sukupuolta olevien ihmisten yhteiseen kokemusmaailmaan perustuvan merkityskonstituution. Siten ne ovat kieltäneet samaa sukupuolta olevien ihmisten rakkauden filosofiset perusteet ja filosofian perustumisen homoseksuaalisuuteen. Mainitut ajatussuunnat ovat käytännössä toimineet ihmisten välisen kohtaamisen edellytyksiä vastaan, ja siksi niihin *tukeutuminen* on syventänyt henkilökohtaisessa elämässä mahdollisesti koettuja vaikeuksia.

2) *Naisten väitetty huono asema.* Henkilökohtaisten vaikeuksien on sanottu johtuvan kulttuurisista syistä ja naisten alistamisesta. Nykyään, kun naiset ovat laajasti edustettuina tieteen organisaatioissa ja heidän asemaansa pyritään myös helpottamaan suosimisen ja erikoisjärjestelyiden kautta, ei feministien aggressiivisuutta voida selittää pelkällä kulttuurisella tai tiedehallinnollisella ”alisteisuudella”. Miehet ovat olleet henkilökohtaisten vastoinkäymisten kohteena paljon naisia useammin tuomatta asiaa tiedepolitiikan keppihevoseksi. Naisilla on kautta aikojen ollut omat selviytymisstrategiansa kriisitilanteiden varalta, kun taas yhteiskunnallisten ongelmien, kuten laman tai sotien, kohdatessa ovat alttiiksi joutuneet vastuunkantajina pidetyt (ja tästä ominaispiirteestään aiheuttomasti moititut) miehet. Heteronaisten kannattaisi muistaa, että synnyttämään tuomittuina heidän pitää joka tapauksessa valita joko perheenäitiyden ja virkauran välillä, sillä kaikki ihmiset eivät voi poimia kaikista asioista vain mieleisiään puolia ja valita yhtä aikaa kaikkia vaihtoehtoja. Samalla kun naiset vaativat ”äitiyslomalta paluun helpottamista”, ei ole muistettu, että kaikki yliopistojen sankarivainajataulussa mainitut nimet kuuluvat miehille.

3) *Akateemisen nais–mies-kiistan heijastuminen heteroseksuaalisesta perheestä.* Naisten ja miesten kiistely tiedeyhteisössä heijastelee pohjimmiltaan heteroseksuaalisen valtakulttuurin sisäisiä ristiriitoja ja sukupuolten yhteensopimattomuutta. Se muistuttaa heteroperheen keittiökeskustelua ja on kyllästetty naturalistisella ja lajinsäilytysstrategisella eli selviytymistä ja eloonjäämistä koskevalla argumentaatiolla. Naturalistien kanta on tällöin edustanut keskivertoheteromiehen arvo- ja symbolimaailmaa ja postmodernististen feministien kanta puolestaan tyypillisen heteroseksuaalisen naistutkijan näkökantaa. Identiteetiltään heikot seksuaalivähemmistöihin kuuluvat miehet ovat mukautuneet tähän jakoon menemällä feministien hameen helmojen alle, kuten villatakinnutuiset *queer*-teoretikot. Varsinkin monien homomiesten ratkaisut ovat olleet tältä

osin epäadekvaatteja ja epäjohdonmukaisia. Ne ovat vaatineet heitä kiistämään oman sukupuolensa ja suureksi osaksi myös seksuaalisen olemuksensa.

4) *Heteroseksuaalisten kommunikaatiomuotojen välittyminen tiedeyhteisöön.* Naiset ovat pitäneet oikeutenaan läimäytellä miehiä melko vapaasti, mutta samalla he ovat edellyttäneet, ettei naisia itseään saisi arvostella. Tämä toistaa heteroseksuaalisen valtakulttuurin normia siitä, mitä mies ja nainen saavat tehdä: nainen absolutisoi itsensä, ja miehen oletetaan mielitelevän naista, mikä ei ainakaan homoseksuaalisten yksilöiden kohdalla toimi. Se onkin osa heteroseksuaalista kommunikaatorakennetta ja hyödyntää heteroseksuaalisen valtakulttuurin naisille suomenäisoikeutta tekeytyä juuri sen saman oletetun intohimon kohteeksi, jonka toteuttamisen he yrittävät kieltää miehiltään. Heteromiesten seksuaalista tyydytystä säätelemällä naiset pyrkivät kompensoimaan miesten ylpeyttä peniksestään ja kostamaan heidän itsensä kokeman peniskateuden. Heteromiehet, joita on tiedeyhteisössä enemmän kuin homomiehiä, ovat sallineet erillisten naistutkimusyksiköiden perustamisen, sillä he ovat pelänneet naisten seksilakkoa. Yksiköittämillä heteromiehet ovat mahdollistaneet naisten sulkemisen omalle saarelleen häiritsemästä heteromiesten tiedettä. Myös naturalisteina esiintyvien heteromiesten aggressio feminismiä kohtaan kertoo heidän ehdollistumisestaan naiselliselle vallalle ja sen seurauksesta, eli epätoivosta ja oidipaalisesta kompleksista, joka vallitsee tieteessä koetun melankolian ja *acedian* (eli turhautumisen) taustalla.

5) *Heteromiesten alistuneisuus.* Ongelmien takana on heteroseksuaalinen valtakulttuuri kokonaisuudessaan, ja mieluiten myös heteromiehet toteuttaisivat älyllisiä intressejään miesten välisissä suhteissa, homoeroottisesti. Heidän oma misogyniansa kuitenkin estää heitä – paitsi kanssakäymisestä naisiin nähden – myös luhistamasta omaa heteroseksuaaliseksi luomaansa minäkuvaa. Sen vuoksi homososiaalinen kanssakäyminen samaa sukupuolta olevien ihmisten eli toisten miesten kanssa muodostaa heille uhkan. On muistettava, että feminismi voi olla merkityksellistä lähinnä heteroseksuaalisessa valtakulttuurissa ja heterotieteessä, jossa joudutaan harjoittamaan sukupuolten keinotekoista yhteensovittamista. Tästä johtuu, että akateeminen filosofia ja tiede ovat nykyään pelkkää vauvanhoitoa eivätkä intellektuaalista ajattelua.

6) *Estoisuus ja seksikielteisyys.* Sukupuolieron kiistäminen on ollut miehille ominaisen seksuaalisuuden kieltämistä ja symbolisten kastraatiouhkausten esittämistä. Kiellettyään sukupuolieron feministit ovat ummistaneet silmänsä siltä tosiasialta, että naisten ja miesten sukupuoliset ominaisuudet ja käyttäytyminen eroavat toisistaan huomattavasti. Kenties sukupuolen kieltämisen varjolla tapahtuva *seksin kieltäminen* onkin juuri naisille ominainen tapa asennoitua sukupuoleen ja seksiin. He eivät näytä ymmärtävän, mitä kaikkea seuraa siitä, että miehellä on penis ja pallit. Myös suuri osa akateemisen filosofian munattomuudesta johtuu nykyään siitä, että filosofian laitoksia hallitsevat joko analyyttiset systeemifilosofit tai fenomenologeina esiintymään pyrkivät feministit. Tosiasiassa he eivät ole fenomenologeja eivätkä eksistenssifilosojakaan, sillä he kiistävät

sukupuolen ontologisen tarkastelun ja lihallisen olemuksen.

7) *Avuttomaksi laittautuminen*. Peniksen puuttumiseen liittyy myös halu laittautua avuttomaksi ja syrjityksi. Kyseessä on tyylliseikka. Feministien väite syrjittynä olemisesta ei sisällä sankaruutta eikä gloriaa, ja heidän jatkuva valittelunsa vain elättää mahdollista diskriminaatiota. Psykologien suosima ”kverulatorisen skitsofrenian” käsite kuvaa tällaista länkyttelyä nykyään vielä paremmin kuin ennen, sillä tosiasialliseen valittamiseen ei pitäisi olla syytä. Leimallista feministien argumentaatiolle onkin ollut täydellinen defensiivisyys ja torjunta, joka mukaisesti he ovat pyrkineet kiistämään kaiken kritiikin. Tosiasiassa se, joka kiistää kaiken, tulee myöntäneeksi kaiken. Puolustelemalla feministit ovat tulleet puhuneiksi itseään vastaan.

8) *Filosofisten peruskysymysten sivuuttaminen*. Postmodernistit, feministit, naistutkijat ja *queer*-teoreetikot ovat sivuuttaneet tieteenfilosofiset, ontologiset, tutkimuseettiset ja metodologiset peruskysymykset, ja suurin osa heistä onkin taiteiden tutkijoita ja kirjallisuustieteilijöitä, jotka ovat tottuneet korvaamaan johdonmukaisen ajattelun pelkällä eleganssin tavoittelulla. Usein he ovat helpottaneet työtään myös tyytymällä varsin epämääräiseen ja viittauksenomaiseen käsittelyyn sekä ajatusleikkeihin ja viihdyttävyyteen. Niiden oikeutus on yritetty perustaa sen käsityksen varaan, että ollessaan osa tieteelliseksi paradigmaksi hyväksytyä postmodernistista ideologiaa väitteet tulisivat perustelluiksi paradigman yleisellä kannatuksella. *Queer*-teoriaan usein yhdistetyt ja sinänsä sympaattiset esitykset, kuten televisiosarja *Queer as Folk*, ovat kuitenkin viihdettä, eikä niihin liittyvien mielihyvän tuntemusten perusteella tule arvioida samalla nimellä kutsuttua *teoriaryhmää*. Ongelmat johtuvat perimältään siitä, että vain harvat sukupuolikysymystä käsitelleet tutkijat ovat filosofeja ja heistäkin vain harvoilla on asian käsittelyyn vaadittava filosofinen asenne. Sukupuolikysymyksen koulukuntaistuminen heijastelee myös sitä, että *queer*-teorian edustajat ovat yleensä sosiaalitieteilijöitä ja esteetikkoja, joiden omaan tieteenalaan liittyy motiivi tematisoida sukupuoli ”sosiaalisesti konstruktiksi” tai ”performanssiksi”. Sen sijaan *queer*-teoriaa eivät juuri kannata kasvatustieteilijät, psykologit eivätkä psykiatrit, jotka tuntevat yksilön psykodynaamisen olemuksen, eivätkä ne filosofit, jotka ovat selvillä erityistieteiden omista intresseistä ja halusta painottaa tutkimistaan ilmiöistä vain tiettyjä puolia.

9) *Neuvottomuus*. Edellä mainituista syistä uudet opiskelijasukupolvet saavat huonoa ja ideologista opetusta. Kun opetushenkilökunta ei tiedä, mitä tekee, eikä tieteellä ole tarjottavanaan muuta kuin pelkkää valitusta, on tulevaisuudenvision pimeä. Uudistusten pitäisi alkaa naistutkimusyksiköiden korvaamisella sukupuolijärjestelmien tutkimusyksiköillä, joissa miestutkimus ja seksuaalivähemmistöjen tutkimus olisi otettu huomioon.

10) *Kartesiolaaisuuteen perustuva tiedepoliittinen rakenne*. Feministien ja sosiobiologien kiista toistaa ideologista kuilua, joka vallitsee joko *materiaalisiin* argumentteihin tai *henkis-sosiaalisiin* näkökohtiin vannovien selityspenusteiden välillä. Jako materiaan ja henkeen on paitsi kartesiolainen, myös kristillinen ja laajemmin ottaen uskonnollinen. Uskonto-

muotona sen voidaan sanoa juontavan juurensa heteromiehen oidipaalisesta kompleksista (tai heteronaisen elektrakompleksista). Oidipaallinen kompleksiksi ilmentää alkuyhteiskuntaan liittynyttä isänmurhaa sekä syyllisyyden ja vapautumisen ambivalenssista syntyneitä totemismia ja eksogamiaa sekä niille rakentunutta dualistista, kaikkien aikojen ensimmäistä yhteiskuntajärjestystä. Sen mukaisesti on olemassa ontologinen Jumala, joka toimii tiedon, lain, järjestyksen ja oikeuden selityspenesteenä. Toisaalta on olemassa ihmisten kokemuksellinen elämä, joka on kontingenttia ja sattumanvaraista. Tämä jako toistuu halki historian saaden erilaisia muotoja, ja nykyään sen voi sanoa esiintyvän kognitiotieteessä, joka operoi näyttävästi ajattelun ja kokemuksen erolla. Samoin se näkyy naturalistien tukeutumisessa materialismiin ja sosiaalisten konstruktionistien nojautumisessa väitteeseen, että olemassa on vain performansseina ja representaatioina ilmenevä sukupuoli. Kumpikin näkökanta toistaa ja elättää vanhaa ideologista asetelmaa materialistisen ja idealistisen selityspenesteen välillä. Siksi myös postmodernistit ja *queer*-teoreetikot ovat omassa näennäisessä kriittisyydessään vain erään metafyyssisen ideologian vankeja. Valaistusta asiaan olen koettanut tuoda omalla ideologiakriittisyydelläni. Tärkeää on huomata, millä tavoin sukupuoli ja sukupuolinen käyttäytyminen on tematisoitu jo aiheen lähestymistavoissa. Vain siten tiede voi olla itsereflektiivistä ja omat alkuehtonsa tunnistavaa, kun taas epäfilosofisten tarkastelutapojen tuloksena saadaan pelkkää ideologiaa tai sen vastaideologiaa.

7. LOPUKSI

Tämän analyysin lopuksi on syytä puuttua argumentaation keskiön nousseeseen *tieteellisyyden* ihanteeseen. Sekä naturalistit että postmodernistiset feministit ovat vedonneet ”tieteellisyyteen” omaa näkökantaansa edustaessaan ja toinen toisiaan kritisoidessaan. Kummatkin näyttävät unohtaneen tosiasian, että tieteellisyys on varsin suhteellinen ja tieteenharjoittajan omista näkemyksistä riippuvainen asia, eikä sukupuolisuutta koskeviin kysymyksiin ole löydettävissä mitään objektiivisia vastauksia, totuutta eikä tietoa. Esimerkiksi Niemelä ja Tammisalo ovat arvostelleet tieteen politisoitumista ylipäänsä. Tällöin he ovat unohtaneet tieteen olemuksen. Poliittikkahan ei ole vain puoluepolitiikkaa vaan vallan käyttöä yleensä. Tieteenharjoittajat ja organisaatiot puolestaan käyttävät paljon valtaa. Niinpä tiede on valitettavasti politiikkaakin. Kenties niin ei *pitäisi* olla, mutta tämä on seurausta aidon viisauden rakastamisen institutionalisoitumisesta ja kieroutumisesta heteroseksuaalisen arvo- ja symboliuniversumin muotoihin.

Omasta mielestäni tieteen arvosidonnaisuutta ei tulisi kiistää, eikä ihmistieteissä pitäisi pyrkiä objektiivisuuteen. Sen sijaan arvosidonnaisuuden merkitys tulisi minimoida. Fenomenologisen tieteenfilosofian mukaan tämä tapahtuu tunnustamalla tieteen arvosidonnaisuus avoimesti ja käymällä keskustelua siltä pohjalta. Kun objektivismiin perusteet kiistetään, ei tarvitse käydä kamppailua tutkimuksen ”tieteellisyydestä”. Tieteen pitäminen objektiivisena voi olla jopa tieteelle itselleen haitaksi, sillä avoimen ja vapaan keskustelun tilalle muodostuu tällöin juuri niitä paradigmoja, joita postmodernistinen *queer*-teoria ja naturalistinen biologismi edustavat. Kummankaan kannattajat eivät ole ymmärtäneet tieteen olemusta filosofisesti.

En siis väitä, ettei naistutkimus olisi tieteellistä, mutta ollessaan tieteellistä se ei ole ollut sitä kovin filosofisella tavalla. Sitä paitsi on paljon sellaista toimintaa, joka epäilemättä on ”tieteellistä”, kuten tieteellinen sosialismi, mutta joka ei nauti luottamusta missään muussa yhteydessä kuin omien kannattajiensa ja oman tarkastelutapansa piirissä. Tieteellisyyden arvonimi ei ole myöskään itsestään selvästi hyväksi filosofialle. Tieteen pyrkimys johdatella yksilöt kollektiivien mielipiteistä riippuvaisiksi voi vaikuttaa filosofiaan kielteisesti, joten tieteen yhteisöllisyyttä ja toiseudenvaraisuutta sinänsä voidaan pitää paradigmoja lietsovana epäarvona. Tieteelliseksi mielletäänkin nykyään kaikki sellainen, mikä esitetään tieteen piirissä ja millä on kannatusta. Tämä ei ole välttämättä yksilöiden itseohjautuvuutta parempi asia vaan usein huonompi ajattelu-tapa, sillä omaperäisyyttä voidaan pitää arvona sinänsä, kun taas sopeutumisen tuloksena ainoastaan kloonataan tutkijoita ja heidän ajatuksiaan. Varsinkin kaikkein ”tieteellisimpinä” pidetyt foorumit, kuten kansainväliset aikakauslehdet, ovat todellisia paradigmaattisen ja tiedepoliittisen pelin kilpakenttiä, minkä lehdet myös itse myöntävät kirjoittajille suuntaa-

missaan ohjeissaan avoimesti. Nykyisenä relativismin aikana tieteellisyys ei olekaan muuta kuin *tieteellisen normin* mukaisuutta.

Sen enempää feministien kuin naturalistienkaan ei ole perusteltua vaatia toisiltaan ”tieteellisyyttä” tai moittia toisiaan ”pseudotieteilijöiksi”, sillä tieteellisyys ei ole sen suositeltavampi ihanne kuin pseudo-tieteellisyyssään. Tavallaan ne ovat toistensa käsitteellisiä ennakkoehtoja ja tuottavat myös ilmiöinä toinen toisensa. Keskeinen kysymys on, *millaista* tiedettä postmodernistinen naistutkimus, feminismi ja *queer*-teoria ovat olleet, ja oma vastaukseni on, etteivät kyseiset tieteen lajit ole edustaneet kovin hyvää, kriittistä, itsekriittistä eivätkä perusteltua saati filosofista suhtautumistapaa, vaan ne ovat antaneet näyttöä uppoutumisesta koulukuntien vangeiksi. Sosiaalisuuden ja verkostoitumisen vaatiminen on ollut kytköksiin asettamista ja ihmisen oman yksilöllisen mielipiteenmuodotuksen tukahduttamista. Koska tiede on erittäin altis kollektiiviselle ajattelulle ja laumahenkisyydelle, naistutkijoitten, postmodernistien, feministien ja *queer*-teoreetikoiden pyrkimykset ovat olleet näennäisesti sopuisuudessa tieteellisen kommunismin ihanteiden kanssa, ja siksi ne ovat pohjustaneet mahdollisuudet myös rahoituksen ja virkojen keruulle kansainväliseltä tiedeyhteisöltä. Tässä harmonisessa symbioottisuudessa näkyikin tieteellisen ajattelun ja yksilöiden persoonaa riistävän kommunistisen ideologian kytköksellisyys. Sen vaikutusvaltaisuus puolestaan on seurausta sekä tutkijoiden itseymmärryksen että tieteen luonnetta koskevien käsitysten vääristymisestä. Tosiasiassa ainakaan filosofian ei tulisi perustua kollektivistiseen vaan yksilölliseen ja persoonalliseen ajatteluun ja tukea sitä.

Entä miksi kirjoitin tämän laajahkon esityksen sukupuolta ja sukupuolista käyttäytymistä koskevan tutkimuksen tilasta? Motiivini on kolmenlainen. Asiasta käytyjen keskustelujen perusteella tieteen kokonaisuus on kaivannut käsitteellistä selvennystä ja analyysia. Vastakulttuurista edustavana ”aktivistina” olen toiminut pyyteettömästi ja uhrautuvasti myös naisten oman edun vuoksi: jotta hekin voisivat vapautua sukupuolieron kiistämisestä ja todellisuuden kieltämisestä. Lisäksi olen pyrkinyt kohottamaan keskustelun tasoa.

Vaikka olenkin seksuaalivähemmistön jäsen, en ole myöntänyt seksuaalivähemmistöjen intresseistä tai lähtökohdista tehdylle tutkimukselle mitään erikoisoikeuksia tai -asemaa tässä teoksessa. Kriittisyyteni on ollut vastausta siihen yksipuoliseen totalitarismiin, jonka mukaisesti lähes kaikki seksuaalivähemmistötutkimus on nykyään kytketty osaksi naistutkimusta tai alistettu *queer*-teoreettiselle ideologialle. Mitä hyvän tahtoisuuteen sinänsä tulee, esimerkiksi nuoria kohtaan pitää olla käsitykseni mukaan suvaitseva ja tukeutua vaikkapa monikulttuurisuuden edistämiseen heidän identiteettinsä rakentamiseksi. Mutta tieteellisten toimijoiden on voitava rakentaa käsityksensä *vain johdonmukaisen ajattelun* velvoittavuudelle poliittis-pragmaattisista seikoista riippumatta. Johtopäätöksenäni totean, että naistutkimuksesta on tullut muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta pelkkä tiedepoliittinen tendenssi – ja samoin on käynyt myös suurelle osalle seksuaalivähemmistötutkimuksesta. Tämän

joudun toteamaan äyllisiin velvollisuuksiini liittyvistä syistä. Poliittinen lähetystehtävä ei ole hyväksi millekään tutkimukselle, sillä se vähentää tutkimuksen uskottavuutta ja on omiaan herättämään vastarintaa jo pelkästään psykodynaamisista syistä.

Mikäli keskeiset näkemykseni eivät ole tulleet tämän esityksen myötä lukijoille selviksi, ei lisälukeminen edistä asioiden selviämistä, vaan lukija ilmeisesti kieltäytyy hyväksymästä tutkimuksen metodologisia ja ontologisia perusteita vain omien intressiensä vuoksi. Siten se antaa kuvaa umpikujasta, jossa *queer*-teoreettinen toiminta on jo pitkään ollut ja josta pois tuleminen edellyttäisi kyseisten henkilöiden koko tiedekäsityksen saatamista filosofisesti paremmin perustelluksi.

KIRJALLISUUS

- Baudrillard, Jean, *Amerikka*. Suom. Tiina Arppe, alkut. *Amérique*, 1986. Helsinki: Loki, 1991.
- Beauvoir, Simone de, *Le deuxime sexe, tomes 1 et 2*. Paris: Gallimard, 1949.
- Braidotti, Rosi, *Patterns of Dissonance – A Study of Women in Contemporary Philosophy*. Cambridge: Polity Press, 1991.
- Butler, Judith, *Bodies That Matter – On the Discursive Limits of "Sex"*. New York: Routledge, 1993.
- , *Gender trouble – Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge, 1990.
- Foucault, Michel, *L'volonté de savoir – Histoire de la sexualité*, tome 1. Paris: Gallimard, 1976.
- Fromm, Erich, *Tuhoava ihminen*. Suom. Markku Lahtela, alkut. *The Anatomy of Human Destructiveness*, 1973. Helsinki: Kirjayhtymä, 1976.
- Hankamäki, Jukka, *Dialoginen filosofia – Teoria, metodi ja politiikka*. Helsinki: Yliopistopaino, 2003.
- , "Erään paradigman ehtookellot – Hekonaurut queer-teorian hakoteille". *Niin & Näin* 3/2005, s. 5–7.
- , "Homot ja työ". *Sosiologia* 3/2006, s. 229–230.
- , "Kun yhdet ovat tasa-arvoisempia kuin toiset – Kuinka tasa-arvon käsitteellä diskriminoidaan? *Tiedepolitiikka* 1/2006, s. 75–82.
- , *Rakkauden välittäjä – Kulttuurikritiikki ja eettisen ihmisen ideaali Simone Weilin ajattelussa*. Helsinki: Like, 1997.
- , "Rakkaudesta syytetyille". *Sosiologia* 2/2004, s. 140–141.
- , "Sitruunaisista sepityksistä kärpäslätkäsotaan – Puheenvuoro keskusteluun naistutkimuksesta". *Niin & Näin* 4/2006, s. 5.
- , "'Terveen seksin' tuolle puolen". *Sosiologia* 2/1998, s. 148–150.
- , "Tyttöjen kanssa saunan lauteilla – Tirkistysreikiä sukupuolierolla politiikoiivaan filosofiaan". *Niin & Näin* 4/2004, s. 111–120.
- , "Yksipuolista syrjäytymistutkimusta". *Sosiologia* 3/2002, s. 253–255.
- Haraway, Donna, *Primate Visions – Gender, Race and Nature in the World of Modern Science*. New York: Routledge, 1989.
- Hekanaho, Pia Livia, *Yhden äänen muotokuvia – Queer-luentoja Marquerite Yourcenarin teoksista*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2006.
- Hekanaho, Pia Livia ja Mikko Tuhkanen, "Queer-teoria ja paradigmaattisten erojen ongelma". *Niin & Näin* 2/2005, s. 7–13.
- Irigaray, Luce, *Spéculum – De l'autre femme*. Paris: Les Éditions de Minuit, 1979.
- Juvonen, Tuula, *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino, 2002.
- Kekki, Lasse, *From Gay to Queer – Gay Male Identity in Selected Fiction in David Leavitt and Tony Kushner's Play Angels in America I–II*. Bern: Peter Lang, 2003.

- Kinnunen, Taina, "Tammisaloon kritiikin kärki hukassa." *Tieteessä tapahtuu* 2/2006, s. 43–45.
- Kinnunen, Taina ja Anne Puuronen (toim.), *Seksuaalinen ruumis – Kulttuuritieteelliset lähestymistavat*. Helsinki: Gaudeamus, 2006.
- Koertge, Noretta and Daphne Patai, *Professing Feminism – Cautionary Tales from the Strange World of Women's*. New York: Basic Books, 1994.
- Lehtonen, Jukka, *Sukupuoli ja seksuaalisuus koulussa – Näkökulmana heteronormatiivisuus ja ei-heteroseksuaalisten nuorten kertomukset*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisu 41. Helsinki: Yliopistopaino, 2003.
- Lempiäinen, Kirsti, *Sosiologian sukupuoli – Tutkimus Helsingin ja Tampereen yliopiston sosiologian kurssikirjoista 1946–2000*. Tampere: Vastapaino, 2003.
- Levin, Michael, *Feminism and Freedom*. New Brunswick, N. J.: Transaction Books, 1987.
- Löfström, Jan, *The Social Construction of Homosexuality in Finnish Society from the Late Nineteenth Century to 1950's*. Colchester, Essex: University of Essex, 1994.
- Merleau-Ponty, Maurice, *Phénoménologie de la perception*. Paris: Gallimard, 1945.
- Mäkelä, Anna, Liisa Puustinen ja Iris Ruoho (toim.), *Sukupuolishow – Johdatus feministiseen mediatutkimukseen*. Helsinki: Gaudeamus, 2006.
- Niemelä, Jussi K. ja Osmo Tammisalo, *Keisarinnan uudet (v)aatteet – Nais-tutkimus luonnontieteen näkökulmasta*. Helsinki: Terra Cognita, 2006.
- , "Pseudotiede on pesiytynyt yliopistoon." *Skeptikko* 3/2006.
- Nietzsche, Friedrich, *Epäjumalten hämärä eli miten vasaralla filosofoidaan*. Suom. Markku Saarinen, alkut. Götzes-Dämmerung, 1888. Helsinki: Unio Mystica, 1995.
- Oksala, Johanna ja Laura Werner (toim.), *Feministinen filosofia*. Helsinki: Gaudeamus, 2005.
- Pulkkinen, Tuija, *Postmoderni politiikan teoria*. Helsinki: Gaudeamus, 1998.
- Rauhala, Lauri, *Henkinen ihmisessä*. Helsinki: Yliopistopaino, 1993.
- , *Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyysija sovelluksia*. Helsinki: Yliopistopaino, 2005 (a).
- , *Humanistinen psykologia*. Helsinki: Yliopistopaino, 1990.
- , *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Helsinki: Yliopistopaino, 2005 (b).
- , *Tajunnan itsepuolustus*. Helsinki: Yliopistopaino, 2005 (c).
- Rolin, Kristina, "Näyttö naistutkimuksen epätieteellisyydestä jäi esittämättä." *Tieteessä tapahtuu* 8/2006, s. 57–61.
- Rossi, Leena-Maija, *Heterotehdas – Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus, 2003.
- Seppä, Anita, "Pseudotieteilijät". *Niin & Näin* 3/2006, s. 14.
- Simpson, Mark (ed.), *Anti-Gay*. London: Freedom Editions, 1996.
- Sipilä, Petri, *Sukupuolitettu ihminen, kokonainen etiikka – Onko sukupuoli oikein?* Helsinki: Gaudeamus, 1998.
- Stålström, Olli, *Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu*. Helsinki: Gaudeamus, 1997.

Vänskä, Annamari, *Vikuroivia vilkaisuja – Ruumis, sukupuoli, seksuaalisuus ja visuaalisen kulttuurin tutkimus*. Taidehistoriallisia tutkimuksia, 35. Helsinki: Taidehistorian Seura, 2006.

Wickman, Jan, *Transgender Politics – The Construction and Deconstruction of Binary Gender in the Finnish Transgender Community*. Åbo: Åbo Akademi University Press, 2001.

INTERNET-JULKAISUT

Hankamäki, Jukka, *Contra Academia – Tutkielma tiedepoliittisesta vallasta*. Verkkokirja. <<http://www.hankamaki.fi>>.

---, *Seksit selviksi – Onko naistutkimus tiedettä, filosofiaa vai poliittinen ideologia?* Verkkokirja. <<http://www.hankamaki.fi>>.

Niemelä, Jussi K. ja Osmo Tammisalo, ”Pseudotiede on pesiytynyt yliopistoon”. *Keisarinna – Naistutkimuskriittinen blogi*. <<http://keisarinna.blogspot.com>>.

MUUT LÄHTEET

A-studio. TV-ohjelma, TV1. Oy Yleisradio Ab. 22.11.1997.

Angels in America. Ohj. Mike Nichols, käsik. Tony Kushner. DVD-levy. Sandrew Metronome, 2005.

Eppu Normaali, *Onko vielä pitkä matka jonnekin?* CD-levy. Poko Records, 1994.

Ihmisyys itsessä ja toisissa – Jukka Hankamäki Markku Heikkisen kanssa saunan lauteilla. Radio-ohjelma, YleQ. Oy Yleisradio Ab. 14.10.2004.

Popeda, *Hittejä, kersantti Karoliina! – 20 kaikkien aikojen kovinta Popedahittiä*. CD-levy. Poko Records, 1997.

Queer as Folk. Ohj. Charles McDougal, käsik. Russel T. Davis. DVD-levy. Channel 4, 2000.

Z-lehti, 2000.